

ס. פאולא - ברזיל
אדר שני תשפ"ב

קונטרס 'אין אסתר מגדת'

שלושים ושמונה ביאורים
מדברי רבותינו הראשונים והאחרונים
מדוע לא הגידה אסתר עמה ומולדתה

חלק ראשון

לא הגידה אסתר את עמה ואת מולדתה כי מרדכי צוה עליה אשר לא תגיד (אסתר ב' י')
אין אסתר מגדת מולדתה ואת עמה כאשר צוה עליה מרדכי וגו' (שם כ')

ציוויו של מרדכי על אסתר להסתיר את מוצאה נכתב ונשנה במגילה, אולם לא נתפרש בה טעם הדבר. בדברי חז"ל מבואר שאחשורוש הפציר בה מאוד לגלות לו מאיזו אומה היא, וגם עשה פעולות רבות עבור כך (עי' מגילה י"ג.), ועם כל זאת 'אין אסתר מגדת'. הענין הזה תופס מקום כה מרכזי עד שאמרו בגמרא (שם) דעל שם כך היא נקראת 'אסתר' - שהיתה מסתרת דבריה¹. אולם גם בגמרא לא נתבאר הטעם להסתרה זו.

אכן בדברי רבותינו הראשונים והאחרונים מצאנו טעמים רבים המבארים באופנים שונים מדוע ציוה מרדכי על אסתר אשר לא תגיד עמה ומולדתה. יצאתי בס"ד לרעות בגנים ללקוט שושנים מדבריהם, וכדרכה של תורה עיטרתיים במעט צרי ומעט דבש - ציונים והערות חידושים והארות - מאשר חנני השי"ת ברוב חסדו

[קונטרס זה נכתב ויצא לאור בשנת תשע"ו, וכעת - לקראת לימי הפורים הבעל"ט - עברתי שוב על הדברים, ופנים חדשות באו לכאן, עם הוספות רבות וחשובות].

יתן השי"ת שזכות הלימוד והעיון בנסים שנעשו לאבותינו בימים ההם - תעמוד לנו בזמן הזה להיוושע בדבר ישועה ורחמים ברוחניות ובגשמיות, ונזכה לראות בישועתן של ישראל בגאולה השלימה במהרה דידן.

*

¹ החיד"א כתב בספרו נחל אשכול (בי' י'): ואפשר דמרדכי בדיק בשמה 'אסתר' - על כן ציוה לה להסתיר הענין, (ראה יומא פ"ג: ר"מ הוה דייק בשמא).

חידוש גדול כתב הגאון בעל נתיבות המשפט בפירושו מגילת סתרים (בי' י-י"א), שמרדכי עצמו לא ידע טעם הדבר שציוה עליה כן, אלא היה זה בבחינת 'ניבא ולא ידע מה ניבא'. הוא מבאר שבאמת היה הכרח שלא ידע שום אדם שמישראל היא, כי אם היה נודע הדבר לא היה נישא לב המן לגזור גזירתו (עי' להלן ביאורים כ"ג וכ"ד), וגם בני ישראל היו אומרים 'אחות לנו בבית המלך' (עי' להלן ביאור כ"ו). ומוסיף כי על אף שהיתה אסתר עלולה להסתכן במה שממרה את פי המלך ואינה משיבה לו, השי"ת שם בלבו של מרדכי והכריחו לצוות עליה שלא תגיד, אף שלא נגלה לו שום טעם על כך, ואדרבה היה נראה שטוב יותר לומר שהיא יהודית כדי שימאס בה אחשורוש - שהיה ידוע כי שונא ישראל הוא.

ביאור א

כדי שישלחו ולא תהיה נשואה לאחשורוש

כתב רש"י (אסתר ב' י'): אשר לא תגיד - כדי שיאמרו שהיא ממשפחה בזויה וישלחוה, שאם ידעו שהיא ממשפחת שאול המלך היו מחזיקים בה².

ובפי' רבינו ישעיה מטרנאני בעל תוספות רי"ד כתב נמי: מפני שאסתר נולדה מיחס גדול והיתה הגונה למלכות, מפני זה ציוה לה מרדכי שלא תגיד - כדי שלא תינשא לו ותיטמע בין הגויים³.

[והנה ביאור זה אתי שפיר עם מה דאיתא בגמרא (מגילה י"ג.): ובהקבץ בתולות שנית וגוי אזיל שקל עצה ממרדכי, אמר אין אשה מתקנאה אלא בירך חבירתה, ואפילו הכי לא גליא ליה דכתיב אין אסתר מגדת מולדתה וגוי'. וכתב המהרש"א (שם ד"ה ויעש): שנטל עצה ממרדכי היאך יעשה שתגלה לו, ואמר ליה לאחשורוש שיקבץ בתולות שנית ואין אשה מתקנאה כו' וע"י זה אפשר שתגלה, וקאמר דעשה כן ואפילו הכי לא גליא ליה דכתיב בתר הכי אין אסתר מגדת וגוי'. והוא יעצו כן, שאפשר שאחרת מהבתולות תמצא חן בעיניו וישלח את אסתר, דמטעם זה ציוה לה שלא תגיד כדי שיאמרו דממשפחה בזויה היא וישלחוה, כפירש"י במגילה, עכ"ל⁴. הרי שמרדכי חיפש עצות כיצד לגרום לאחשורוש לשלחוה, וגם מה שיעצו לקבץ בתולות שנית היה למטרה זו].

*

בעל מעשי ה' בפירושו יוסף לקח (ב' י') העיר על ביאור זה, דהרי מצינו ש'לא הגידה אסתר את עמה ואת מולדתה' (וכן 'אין אסתר מגדת מולדתה ואת עמה'), ולפי הטעם שכתב רש"י

---

² המלבי"ם כתב: כי חשב שעל ידי כן יגרשנה המלך מביתו, כי לא יקח אסופי מן השוק לו לאשה. עד"ז כתב המהרש"א (מגילה ז'. ד"ה מלמד) דמה שציוה עליה מרדכי שלא תגיד 'אפשר שהוא עשה כן כדי שלא תהיה נושאת חן וישלחוה', אבל מאלקים היה בהיפך זה - כיון שלא הכירו את עמה - כל אחד ואחד נדמיתה לו כאילו היא מאומתו ולכך נושאת חן בעיני כל רואיה'. קרוב לזה כתב במנות הלוי (ב' ח') בשם רבי מאיר עראמה ז"ל (וכן הוא בפירושו עקידת יצחק על המגילה): כי אע"פ שהמלך הסכים לקחת נערה אשר תיטב בעיניו - תהיה מאיזה עם שתהיה, מכל מקום בוודאי היה רוצה יותר בזו אם היה יודע שהיא מזרע המלוכה וכו', ולכן לא הגידה אסתר את עמה ואת מולדתה - כדי שלא יקחנה המלך בטוב לב יותר, עכ"ל.

³ ע"פ ביאור זה זה כתב בספר אפריון לבאר הכתוב (פרי' לך לך י"ב י"ח) למה לא הגדת לי כי אשתך היא למה אמרת אחותי היא וגוי', וז"ל: יש לדקדק אמאי עשה מזה שתי שאלות. ושמעתי בזה, כי הנה מצאנו באסתר שלא הגידה לאחשורוש מולדתה - כדי שיחשוב שהיא ממשפחה בזויה ולא יקח אותה לו לאשה, כי אין זה מדרכי המלך לישא אשה ממשפחה שאינה הגונה אף אם היא היפה בנשים. וזהו שאמר פרעה לאברהם, הנה שנים רעות עשית עמדי, האחת - שלא הגדת לי כי אשתך היא, ועוד - אף אם לא רצית לגלות כי אשתך היא - למה אמרת אחותי היא, אשר ע"י כן חשבתי ליקח אותה לי לאשה בהיותה אחותך [כך אברהם גם אז היה מפורסם וחשוב בעולם שהיה אב לארם], ואילו לא אמרת כי אחותך היא לא היה עולה בדעתי לקחתה.

⁴ בראשון לציון (מבעל האוה"ח הק', ב' י') הקשה נמי איך נתן מרדכי עצה לאחשורוש לשכנעה לגלות מולדתה, ויישב כדברי המהרש"א. אמנם בעל השואל ומשיב בדברי שאול (חידושי אגדה מגילה שם) יישב באופן אחר, וז"ל: והקשו הא מרדכי בעצמו לא חפץ שתגיד והוא ציוה עליה בתחילה שלא תגיד. והנה בפשיטות נראה שבאמת בתחילה נתכוין שיאמרו שהיא ממשפחה בזויה וישלחוה - שאם ידעו שהיא ממשפחתו של שאול המלך היו מחזיקים בה, וא"כ יש לומר דאח"כ כשראה שאהבה אפשר דהיה סברא להגיד לו שהיא מבני הגולה ודלמא ישלחוה, שהיו היהודים מבוזים מאד בזמן ההוא ולכך רצה מרדכי שתגיד. אבל אסתר לא ידעה הטעם מפני מה ציוה עליה מרדכי, והיא שמרה מאמר מרדכי אף שלא ידעה הטעם. וזה שאמר אין אסתר מגדת מולדתה ואת עמה כאשר ציוה עליה מרדכי ואת מאמר מרדכי אסתר עושה, והיינו אף שלא הבינה הטעם, עכ"ל. אבל יש להעיר שדבריו הם דלא כרש"י שכתב עה"פ (ב' כ') אין אסתר מגדת מולדתה: 'לפי שמרדכי יושב בשער המלך המזרזה והמרמזה על כן'. הרי דאף כשיעץ למלך לקבץ בתולות שנית עדיין היה מזרזה שלא תגיד מולדתה.

אינו מובן מה היה הצורך להעלים 'עמה', הרי בשביל שלא ידע שהיא מזרע מלוכה היה די שתעלים משפחת מולדתה, והיתה יכולה לומר שהיא מישראל מבלי שתגלה יחוסה למשפחת שאול המלך. ובביאורים על מגילת אסתר מהגר"ח פיינשטיין שליט"א (כתבי תלמידים, אדר תשס"ד) ביאר שהיתה זו הרחקה - שאם תאמר שהיא יהודית יבואו לברר מאיזו משפחה היא. ומצאתי שכבר כתב כן בספר אמונת חכמים (להג"ר אביעד שר שלום באזילה זצ"ל, מנטובה שנת ת"צ, בפרק כ"ג) דמאחר שלא היתה רוצה שידע שהיא מזרע שאול המלך - 'חששה שאם תאמר מאיזה עם היא יחקור אחשוורוש על הדבר וידע מולדתה ולכן לא הגידה עמה כדי שלא יודע מולדתה'.

אמנם הפנים מאירות⁵ כתב לבאר הטעם שהסתירה עמה - ע"פ דברי הגמרא (עבודה זרה כ"ב): חביבה עליהן בהמתן של ישראל יותר מנשותיהן, והיה סבור מרדכי שאם תגיד שהיא מזרע ישראל תהיה חביבה בעיני המלך יותר מכל הנשים.

ולפי"ז מבואר הטעם ש'אין אסתר מגדת מולדתה ואת עמה', מולדתה - שלא יחפוץ בה מחמת היותה ממשפחת שאול המלך (כמו שכתב רש"י), ואת עמה - שלא תהיה חביבה עליו מחמת היותה מישראל (כמו שכתב הפנים מאירות).

*

אכן בעיקר ביאורו של רש"י יש לעיין ממה שכתב איהו גופיה בפסוק שאחרי זה: זה אחד משני צדיקים שניתן להם רמז ישועה וכו' מרדכי אמר לא אירע לצדקת זו שתלקח למשכב ערל אלא שעתידיה לקום להושיע לישראל, לפיכך היה מחזר לדעת מה יהא בסופה, (וכן כתב רש"י בשמואל א' י"ז ל"ז). ומעתה יקשה דמאחר שהבין מרדכי דע"י אסתר תבוא הישועה לכלל ישראל, למה ציוה עליה אשר לא תגיד עמה ומולדתה כדי שישלחוה. [בפ"י מגלת ספר (קראקא תפר"ח) עמד בזה וכתב שהיא קושיא גדולה].

ונראה דאף שהגאולה תבוא על ידה, מכל מקום כיון שכעת היא אצל אחשוורוש בעבירה - מוטל עליו לעשות כל השתדלות שתצא משם, ועל דרך דאיתא בברכות (י'). דאמר ליה ישעיהו לחזקיהו (המלך) 'בהדי כבשי דרחמנא למה לך - מאי דמפקדת איבעי לך למעבד ומה דניחא קמיה קוב"ה לעביד'. וכן השיבני מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א: **הוא צריך לעשות מצוותו**⁶.

אמנם בספר הקדמון מאמר מרדכי (להג"ר שם טוב מלמד זצ"ל, קושטאנדינא שנת שמ"ה) וז"ל: נראה כי לפי שהיו למרדכי ב' בחינות, א' - אם תגלה מולדתה בודאי אם ידע שהיא בת מלכים יקחנה המלך. והב' - אם תגלה עמה שאם ידע שהיא מעם שפל לא יקחנה. (עייין להלן ביאור ד' בשם האבן עזרא 'שלא יקחנה המלך לאשה אם ידע שהיא מהגולה'). לזה הניח הדבר בשב ואל תעשה שלא ידע איזה מהם יצדק, כי מצד אחד נראה שטוב שלא תינשא לערל, ומצד אחר נראה שניתן לו רמז, לזה הניח הדבר בשב ואל תעשה וציוה שלא תגיד אחד מהם והוא יתברך הטוב בעיניו יעשה, עכ"ל. (ועיי"ש מה שביאר עפ"י הטעם שבפסוק י' הקדים עמה למולדתה, ובפסוק כ' הקדים מולדתה לעמה).

*

עוד יש להעיר, דאם איתא דמרדכי היה רוצה שישלחוה כדי שלא תהיה נשואה לערל - לא היה לו לגלות מעשה בגתן ותרש, דעדיף שהיה אחשוורוש מת וממילא היתה אסתר ניצלת ממנו. (ואין לומר דהוא מחמת שידע מרדכי שאסתר מזומנת להושיע את ישראל בבית המלך,

⁵ בספרו כתנות אור על התורה, בחידושויו על מגילת אסתר (נדפס אחרי פר' כי תשא).

⁶ שו"ר שכן כתב בספר שלמי תודה (פורים, סימן מ"ה) בשם הג"ר מיכל פיינשטיין זצ"ל, ושהגר"י מבריסק זצ"ל קלסיה. ועיי"ע בספר חידושי הלב על מגילת אסתר, (נדפס בסו"ס שמות).

דהרי לפי מה שנתבאר - אע"פ שידע מרדכי כן מכל מקום ציוה עליה שלא תגיד מוצאה כדי שישלחוה⁷.

ונראה ע"פ דבר חידוש שכתב בפירוש רבי אלישע גאליקו תלמיד הבית יוסף זצ"ל (ב' כ"א): ומדברי המתרגם ז"ל נראה שגם כן בקשו להרוג את אסתר בסם המות, וזה לשונו ואמרו לאשקאה סמא דמותא דמטול לאסתר המלכה ולאושטא ידא במלכא אחשורוש למקטליה בסיפא בבית דמוכיה, עד כאן. ודבריו דברי קבלה, עכ"ל. ובתרגום נוסח ב' (נדפס במגילת אסתר יקר תפארת, בני ברק תשע"ג) איתא הגירסא: לאשקאה סמא דקטול לאסתר מלכתא וכו'. ומפורש שנתכוונו להמית גם את אסתר. ולפי"ז מובן היטב דמרדכי גילה זממם בשביל הצלת אסתר, ולא קשה מידי⁸.

---

⁷ בספר אהל דוד (להגרי"ד קאהן שליט"א, ח"ו) כתב דהיה עליו חיוב לעכב הרוצחים כי בן נח מחוייב על רציחה, עכ"ל. וצ"ע אם אכן יש חיוב כזה, שהרי חיוב מניעת חבירו מעבירה הוא מדין ערבות ותוכחה וזה לא שייך כלפי גוי. ובמדרש (ב"ר ל"ט י"ב) איתא: ויודע הדבר למרדכי ויגד לאסתר המלכה וגוי זה מהול וזה ערל וחס עליו אתמהא וכו'. ובמנות הלוי (ב' כ"ב) כתב בביאור קושיית המדרש: הוקשה בעיניהם כי אם נאמר (ויקרא י"ט ט"ז) ולא תעמוד על דם רעך - אין בכלל רעך ערל זה, אשר למה יגיד הדבר ויצילהו, עיי"ש דבריו.

ובשו"ת בית שערים (יו"ד ח"א יו"ד סו"ס רכ"ד) כתב: ואי כדי להפריש בגתן ותרש שלא יעברו על שפיכת דמים דב"נ מצווה על שפי"ד כמבואר ברמב"ם פ"ט ממלכים, זה אינו דהא כתב דג"מ סי' קנ"א דאפי' ישראל העובר במזיד אין מצווין להפרישו וכ"ש גוי, עכ"ל. וכוונתו לדגול מרבבה ביו"ד סי' קנ"א, ובאמת שכבר מפורש בש"ד שם סק"ו דעובד כוכבים אין מצווים להפרישו. אך יש לציין לדברי ספר חסידים סי' תתשכ"ד שכתב בזה"ל: אם רואה אדם נכרי עושה עבירה, אם יכול למחות ימחה, שהרי שלח הקב"ה את יונה לנינוה להשיבם. ובהגהות הגר"מ אריק זצ"ל שם (נדפס בילקוט מפרשים על הס"ח מהדורת אוצר הפוסקים) כתב: עיי' רש"י סנהדרין (ע"ה. ד"ה ואם איתא) דגר תושב אין מצוה להוכיחו. ועיי' רמב"ם (פ"ח מהל' מלכים) דמצוה לכוף לכל באי עולם על ז' מצוות שנצטוו ב"נ, וזהו כדברי רבינו, עכ"ל.

בספר מערכי לב (להגרי"ד רפאל יוסף חזן זצ"ל, שלוניקי תק"ס, דרוש מ"ה ד"ה ובעיקר) כתב בזה: קשה לי במעשה בגתן ותרש איך הגיד מרדכי לאסתר כדי שתגיד לאחשורוש, והרי כיון שנבעלת לו באיסור אשת איש מטעם אונס, ואם ישקוהו סם המות תינצל מן האיסור, איך יציל אותו דא"כ חזר האונס לרצון. וגבי מרדכי י"ל דחשש שמא תשתה אסתר ותמות, אך אסתר אינה רואה מקום שתגיד לאחשורוש. והיה מקום ליישב כיון שהיה מלך וישראל משועבדים תחתיו ותנן (אבות פ"ג מ"ב) הוי מתפלל בשלומה של מלכות - לא הותר להניח שיהרגו וחייבים להצילו. ואינו מספיק דכיון שהיה רשע כמו שנאמר 'הוא אחשורוש' - הוא ברשעו מתחילה ועד סוף (מגילה י"א.), וגם שהיה שונא ישראל כמו שאמרו (אסתר"ר ז' כ') יותר היה שונא אחשורוש מהמן, וכ"ש במקום אפרושי מאיסור, לא היו חייבין מרדכי ואסתר להצילו. וזה אפשר מאי דסמך לענין זה שהגידה אסתר לאחשורוש ויתלו שניהם על העץ - כתיב (אסתר ג' א') 'אחר הדברים האלה גדל המלך אחשורוש את המן', שיי"ל שנענשו על זה מן השמים, דהם חשו עליו והוא גדל את המן ומכרם לישראל להשמיד להרוג ולאבד, דכל העוזר לרשע סופו ליפול בידו.

⁸ שו"ר ביערות דבש (ח"ב סוף דרוש ב') שכתב כן, עיי"ש. וז"ל החתם סופר (חולין ק"ד): הואיל ורצון בגתן ותרש להמית המלך והמלכה כמבואר פ"ק דמגילה להטיל סם בספל יהרגו הוא והיא, על כן להצלת נפשות אמר מרדכי לאסתר, עכ"ל. [אך הנה מש"כ דמבואר בפ"ק דמגילה שרצו להמית גם המלכה, לא ידעתי איפה מבואר כן שם, ואדברנה בגמרא (מגילה י"ג): נזכר רק שרצו להרוג את אחשורוש].

ויש להעיר דהן אמת שבתרגום מבואר שרצו להרוג גם את אסתר, אבל בגמרא (שם) ובתרגום שני ובפרקי דרבי אליעזר (פרק נ') נראה שרצו להרוג רק את אחשורוש. אכן יש לקיים הדברים באופן אחר קצת, ע"ד שכתב מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א בטעמא דקרא (ע"פ ויודע הדבר למרדכי) וז"ל: שאם בגתן ותרש היו הורגים אותו בודאי היו מעלילים עליו שלא התנהג כראוי ושהיה חייב מיתה, ואצל הגוים נהוג שמי שהיה חייב מיתה הורגין גם את אשתו, עיי' כתובות כ"ז א' ובירושלמי כתובות פ"ב ה"ט אשת לסטים כלסטים, וחשש שלא יהרגו גם את אסתר, עכ"ל. ויש לעיין דבכתובות שם מבואר רק שהדרך להפקיר נשיהם (עיי"ש ברש"י ד"ה הני נשי דגנבי), ולא שהורגים אותן. ובאמת בדרך שיחה (ח"ב, מגילת אסתר ע"פ ויודע הדבר למרדכי) מובא שאמר הגר"ח שליט"א: בגמרא כתובות כ"ז א' אמרו שהנך שמחוייבין מיתה למלכות דרך המלכות להפקיר ביתם ונשיהן, וחשש שלא יהרגו גם את אסתר. [ונראה שדברי הגר"ח שליט"א עולים יפה לפי מה דאיתא בתרגום (ב' כ"א) שבגתן ותרש רצו להורגו בחרב, אבל ברש"י שם מבואר שביקשו להשקותו

ובזה לא קשה נמי קושיית הבני יששכר (מאמרי אדר מאמר ה' אות י"ד): 'איך השתדלו מרדכי ואסתר להציל את אחשורוש הלא קי"ל (עיי' י"ג): העכו"ם לא מורידין ולא מעלין'. דלפי מה שנתבאר אתי שפיר היטב שהוצרכו לכך בשביל הצלת אסתר.

*

רש"י במגילה (י"ג.) כתב בהא דאמר שמואל שהאכילה קדלי דחזירי - 'ומתוך אונסה לא נענשה'.

וצ"ב דמה אונס היה בזה אם תאמר שהיא יהודיה, דלפי מה שביאר רש"י גופיה על המגילה - דמה שלא הגידה עמה ומולדתה היה כדי שיאמרו שהיא ממשפחה בזויה וישלחוה - לכאורה לא היה בזה שום אונס ופיקוח נפש שיתיר לה עבור זה אכילת איסור. אכן לפי כמה מן הטעמים האחרים שנתנו המפרשים - להא דלא הגידה עמה ומולדתה - שפיר י"ל דהיה בזה משום פיקוח נפש וממילא היתה אנוסה להסתיר יהדותה, (ראה להלן ביאור ג' וביאור ח'). אבל לפי ביאורו של רש"י עצמו דהוא בשביל שישלחוה, צ"ע מאי טעמא חשיבא אנוסה משום כך. (וראה להלן ביאור י"ד מה שכתבנו בזה).

ביאור ב מרדכי היה בורח מן הגדולה

בילקוט (אסתר רמז תתרנ"ג) איתא: כי מרדכי ציוה עליה אשר לא תגיד - שהיה בורח מן הגדולה, שהיה המלך אומר לאסתר בת מי את, אצל מי גדלת ואעשה אותם גדולים מלכים ושלטונים. אמר לו הקב"ה אתה בורח מן הגדולה חייך שאני מגדלך.

וכתב האלשיך בביאורו משאת משה (ב' כ'): והנה למעלה כתבנו מרבתינו ז"ל כי להיות מרדכי בורח מן השררה ציוה עליה אשר לא תגיד. ואם כן איפה אחר שהוא יתברך עשה כמידתו הטובה אל הבורח מן השררה - שתדוף אחריו ויעלהו - והקנה לו ישיבה בשער המלך, עתה אחרי זאת הרשות נתונה ביד אסתר להגיד מולדתה, כי הלא בטלה הסיבה והעלוהו מעצמם. ומעתה למה תעמוד על משמרתה לבלתי הגיד דבר, כאשר היה שהסתירה עד 'נמכרנו להמן'. לזה אמר 'ואת מאמר מרדכי אסתר עושה כאשר באמנה אתו', לומר כי כאשר באמנה אתו היתה מקיימת מאמרו בלי השקפת סיבה רק למה שהוא לה לאב ולפטרו, כן גם עתה לא שתה לבה אל סיבת ציווי עליה לומר הלא בטלה סיבת צוותו ותגיד דבר, רק שתה כל מעייני מגמתה לקיים מאמרו בדרך תמים, בלי שום השקפה, כאשר היתה באמנה אתו, עכ"ל⁹.

סם המות. וי"ל דהיה חשש שמאכל או המשקה ששימו בו סם יבוא גם לאסתר, (ועי' שכתב במערכי לב הנ"ל, ומה שדחה ביאור זה אינו מובן).

⁹ וכתב דקושיא עצומה היא, (וכן הקשה במאמרי חדשי כסלו טבת מאמר ד' אות ב'), עיי' מה שיישב. ובאמת שבילקוט (אסתר רמז תתרנ"ג) כבר הקשו כן וז"ל: למה אמר מרדכי לומר למלך, אין כתיב בתורה 'לא תכרות להם ברית וכו', (ועיי' כמה ביאורים). והחת"ס בדרשות (דף קע"ז. ד"ה כתיב וימצא) כתב: במדרש האשים מרדכי שהגיד לאסתר דבר בגתן ותרש להציל הרשע מיני שחת דלא מעלין ולא מורדין, נמצא נכשל מרדכי בבגתן ותרש וכו', עכ"ל. ובשו"ת בית שער (יו"ד ח"א יו"ד סו"ס רכ"ד) כתב ליישב 'דדוקא הצלה בידיהם להעלותו אסור אבל לסבב הצלה מותר'.

¹⁰ הנה איתא בגמרא (מגילה י"ג): ואסתר מאי היא, דכתיב (ב' כ') אין אסתר מגדת מולדתה ואת עמה'. כך הגירסא בעין יעקב, וכ"ה במדרשים. ובבן יהוידע כתב דמקשים על גירסא זו אמאי לא הביא מפסוק הקודם (ב' י') 'לא הגידה אסתר את עמה ואת מולדתה', (ראה עיון יעקב, ומה שהקשה על דבריו בבן יהוידע). והנה עי' דברי האלשיך הנ"ל יש ליישב, דמהכתוב הזה השני מבואר גודל צדקתה שקיימה ציווי מרדכי אף

הנה בדברי האלשיך מבואר שמרדכי עלה לגדולה אחרי שנלקחה אסתר לבית המלך, וכיון שכך כבר בטל הטעם והיתה יכולה לגלות עמה ומולדתה - ואע"פ כן לא גילתה, (וכן כתב בפ"י רבי אלישע גאליקו תלמיד הבית יוסף זצ"ל).

אבל האבן עזרא (ב' ה') כתב שגם קודם מעשה אסתר היה מרדכי ממשרתי המלך, וז"ל: כי בשער המלך היה קודם דבר אסתר, על כן הוא דר בארמון. וכן כתב להלן (ב' י"א): ולולי שהיה מרדכי קודם מעשה אסתר ממשרתי המלך לא עזבוהו המשרתים להתהלך לפני חצר בית הנשים, עכ"ל. ובאמת שכך עולה ממה שאמרו בגמרא (מגילה י"ב). לעשות כרצון איש ואיש - לעשות כרצון מרדכי והמן, ופירש"י 'הם היו שרי המשקים במשתה'. הרי שכבר מקודם היה מרדכי משרי המלך. ולפ"ז צריך לומר דטעם הילקוט 'שהיה בורח מן הגדולה' - היינו שאם היה המלך יודע קירבתו לאסתר היה מגדלו ומנשאו יותר¹¹. ונמצא מעתה דשפיר היה שייך הטעם שלא לגלות עמה ומולדתה גם אחרי כן, ודלא כמבואר באלשיך.

וכן הקשה בספר הקדמון מאמר מרדכי (להג"ר שם טוב מלמד זצ"ל, קושטאנדינא שנת שמ"ה): וצ"ע כי לא עלה עתה מרדכי לגדולה שאין למעלה ממנה, כי לא היה משנה למלך, והמלך היה אומר 'ואעשה אותם מלכים' והכוונה משנה, ואם כן לא נתבטל הטעם. [נראה מש"כ ליישב בעל השבט מוסר בפ"י אורה ושמחה (נדפס בספרו דנא פשרא, והובא בספר מגילת אליהו ב' כ').]

כשבטל הטעם, וי"ל דלכן מייתי מקרא זה דייקא. (ועי"ע עץ יוסף על העין יעקב שם ד"ה דכתיב, וביפה ענף על המדרש אסתר"ר ו' י"ב ד"ה שתפסה).

¹¹ ראה מלבי"ם (ב' י"ט): כי מרדכי נתעלה להיות יושב בשער המלך על כסאות למשפט כאחד השרים, שזה עשו לו בעבור שמצאו אותה בביתו, ובזה הלא בטחה שכל שכן שיעשו לו גדולה וכבוד אם ידעו כי היא בת דודו.

ויוציין מה דאיתא בילקוט (שם, בהמשך הדברים): כשנכנסה אסתר למלכות אמרה לאחשורוש אתה למה אין אתה עושה כשם שהיו המלכים הראשונים עושים שהיו מושיבים אדם צדיק יהודי יושב בשער המלך וכו', נבוכדנאצר הושיב דניאל על פתחו שאם יגיע לו דבר היה אומר לו שנאמר דניאל בתרע מלכא, אמר לה מכירה את יהודי כשר, אמרה ליה יש כאן אדם כשר וצדיק ושמו מרדכי וכו', עכ"ל. ומבואר בזה דאכן נתמנה מרדכי רק אחר שנלקחה אסתר לבית המלך.

אך יש להעיר דדברי הילקוט הללו אינם עולים בקנה אחד עם הטעם הנ"ל שמבואר בילקוט, דאם מה שצויה מרדכי עליה שלא תגיד מולדתה היה משום שברח מן הגדולה, איך יתכן שהיא עצמה שידלה את המלך למנותו. (ודוחק לומר שאסתר עצמה לא ידעה מה טעם הוראתו של מרדכי).

ויתכן ליישב הענין ע"פ מה שמבואר בתרגום (ב' כ"א) שאסתר התקינה למרדכי סנהדרין בשער המלך (וכן איתא בתרגום ה' ט', שם י"ג, ו' י', שם י"ב), וכאשר ראו זאת בגתן ותרש קצפו ואמרו הלא המלכה בדבר המלך רוצה לסלק אותנו ולהקים את מרדכי, עיי"ש. ונראה מעתה דמה שנתמנה מרדכי לשבת בשער המלך היה זה מינוי רוחני גרידא - לשפוט את העם ולייעץ למלך, (וכדאיתא במדרש לקח טוב: אמרה אסתר למה אין אתה נוטל עצה מחכמי ישראל אלא אתה מתייעץ משרי פרס וגרמו לך להרוג את ושת, מיד קיים את מרדכי ועשה לו קתדרא לישב בשער המלך - להיות שופט בשער המלך, עכ"ל). אמנם חששו של מרדכי שאם תאמר עמה ומולדתה יעלוהו לגדולה - היינו מינוי מדיני - לעשותו שר שיטול חלק בהנהגת המלוכה, ובזה לא חפץ. [וגם זה דלא כמש"כ האלשיך דאחרי שהושיבו למרדכי בשער המלך והעלוהו לגדולה - כבר בטלה הסיבה והיתה הרשות נתונה ביד אסתר להגיד מולדתה].

בביאור מה שברח מרדכי מן הגדולה מצינו כמה דרכים.

א] במנות הלוי הביא דברי הילקוט, וכתב שטעם זה מורה 'שמענוה ושפלות לא רצה שיוודע הדבר'. וכך עולה מדברי המהר"ל בספר אור חדש (עמוד קי"ז) שכתב על דברי הילקוט הללו: ופירש זה המדרש שהיה מרדכי מוכן לדבר זה להתרחק מן המלכות, כמו שעשה שאול המלך - שהוא היה ראש יחוסו - שהיה בורח מן המלכות (עי' מגילה י"ג: ותנחומא ויקרא ג'), לכך צוה עליה שלא תגיד. ועי"ש ששפלותו זו של מרדכי גרמה לו שזכה לנצח את המן.

ב] ביערות דבש (ח"ב דרוש י"ג) ביאר טעם הדבר באופן אחר: ולכך צוה על אסתר שלא תגיד עמה, כי אז יתוודע כי מרדכי דודה ויעשהו המלך למשנהו ויתבטל מדברי תורה, כדאמרינן (מגילה ט"ז:): שכאשר נעשה באמת משנה פרשו ממנו סנהדרין, ולכך צוה אשר לא תגיד, עכ"ל. ולדבריו הטעם שברח מן הגדולה היה כדי שלא יתבטל מדברי תורה. וכן מבואר בספר יד יוסף (צרפתי, אמשטרדם ת"ס) פ' תצוה דרוש רביעי (ד"ה אמנם נראה).

ג] בחידושי חתם סופר (חולין ק"ד:): מבואר שהוא מטעם 'ואל תתודע לרשות' (אבות א' י'), וז"ל: ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי - דודאי מרדכי לא רצה שום תשואת חן ושום קרבה אל המלך, כמו שעשה יוסף הצדיק 'ומקצה אחיו לקח חמשה אנשים' שלא ישימם ראשים ושרים, כי לא יחפצו הצדיקים להתוודע לרשות, וביותר במלכות ארמאים¹². ושוב כשנתעלה מרדכי על כרחו ונעשה משנה למלך הרי פרשו ממנו מקצת סנהדרין וגם ירד ממדרגתו ונמנה חמישי באנשי כה"ג כמבואר ספ"ק דמגלה. ומזה הטעם בעצמו צוה עליו מרדכי שלא תגיד עמה ומולדתה שלא רצה קריבתו בבית המלך. והרי קמן אחר שאמרה למלך בשם מרדכי ולא נעשה עמו דבר - לא התעוררה את המלך לעשות עם מרדכי שום טובה על זה, כי לא ביקש דובשו ועוקצו, עכ"ל.

ד] בספר לקוטי רצב"א (ווארשא שנת תרכ"ז) הביא בשם הג"ר משה קידאן זצ"ל¹³ לבאר טעם הילקוט, דמרדכי אמר לאסתר - מיום שגלינו מארצנו אין אנו מקובלים על העמים, ואם יעשה המלך אותנו שרים ושלטונים, ודאי יתקנאו כל העמים בנו ויעמדו עלי ועל משפחתנו ועל כל ישראל ויכריתו אותנו¹⁴.

ביאור ג

מחשש שאם יכעס עליה המלך יכרית עמה

בתרגום איתא: ומטול מה פקדה דלא תחוי, מטול דחשב בלביה מרדכי - ושתי דעבדת יקרא לנפשה ולא צבית דייתי למחמי שופרא למלכא ולשליטיא, דן יתה דינין בישין וקטיל יתה, ולמה לא חויאת אסתר עמה דתלדותה, דלמא רגז עלה מלכא וקטיל לה ומשיצי עמא די היא מיניה. [פירוש: ומפני מה צוה אשר לא תגיד, מפני שחשב מרדכי בליבו - ושתי שעשתה

¹² הנה הרע"ב באבות שם פירש: ואל תתודע לרשות - כדי ליטול שררות על ידיה. אי"נ אל תתודע לרשות - שלא יעבירוך על דעת קונך, עכ"ל. אמנם התוספות יו"ט כתב שם דמדברי רש"י שסיים 'שאין מקרבין לו לאדם אלא לצורך עצמן' מבואר דהיינו מטעם מה שאמרו (שם פ"ב מ"ג): הו' זהירין ברשות שאין מקרבין לו לאדם אלא לצורך עצמן, נראין כאוהבין בשעת הנאתן ואין עומדין לו לאדם בשעת דחקו.

¹³ מכתב יד קדשו על מגילת אסתר (עי"ש בפתח הספר). ושוב נדפסו חידושי על המגילה בספר אמרי משה (ווארשא תרמ"ט), אולם ביאור זה הובא שם באופן אחר קצת.

¹⁴ ונראה שלדבריו מחובר טעם זה של הילקוט עם הטעם המובא אחריו (הובא כאן לפנינו בביאור ג', עי"ש), ולפי"ז ה'דבר אחר' שבילקוט (חשב מרדכי בליבו מיום שגלו ישראל וכו') אינו טעם בפני עצמו, אלא בא לבאר באופן אחר מדוע לא רצה מרדכי להתמנות לשררה.

כבוד לנפשה ולא רצתה לבוא להראות יפיה למלך ולשרים, דן אותה המלך דינים רעים והרג אותה. ולמה לא הגידה אסתר עם מולדתה, אולי יכעס המלך עליה ויהרוג אותה ויכרית עמה אשר היא ממנו].

ובילקוט (אסתר רמז תתרנ"ג, בטעם השני) איתא: ד"א חשב מרדכי בליבו מיום שגלו ישראל אינם מכובדים על העמים, שלא אעשה דבר ויעמדו על עמו של הקב"ה וידעו שאסתר קרובתי היא ויאמרו למלך אשתך יהודית היא ויכריתו עמה ובית אביה, עכ"ל.

וכתב מהר"ש אלקבץ זצ"ל במנות הלוי (ב' י') שטעם הילקוט אחד הוא עם דברי התרגום, דמרדכי חסה עינו בעם ישראל שלא ייתפסו בעונו או בעוונה¹⁵.

ע"פ טעם זה כתב בספר אמונת חכמים (להג"ר אביעד שר שלום באזילה זצ"ל, מנטובה שנת ת"צ) פרק כ"ג: בתחילה בפסוק לא הגידה אסתר את עמה ואת מולדתה - הקדים 'עמה' ל'מולדתה', ובפסוק אין אסתר מגדת מולדתה ואת עמה - הקדים 'מולדתה' ל'עמה'. ואמרתי שקודם שנשאת לאחשורוש לא היתה רוצה שידע שהיא מזרע שאול המלך כדי שלא יקחנה לאשה (כדלעיל ביאור א'), וחששה שאם תאמר מאיזה עם היא יחקור אחשורוש על הדבר וידע מולדתה, ולכן לא הגידה 'עמה' - כדי שלא יודע 'מולדתה'. אמנם אחרי שנשאה חששה שיכעוס עליה כמו שכעס על ושתיה ויהרוג אותה ואת עמה, ולכן הקפידה שלא יודע 'מולדתה' כדי שלא יודע 'עמה', עכ"ל.

*

בשו"ת איתן האזרחי (קונטרס אחרון, מגילת אסתר ד"ה לא הגידה) דקדק מלשון התרגום דשתי טעמים שונים היו בדבר, דטעמו של מרדכי שציוה עליה שלא תגיד היה מחשש שאם אחשורוש ידע שהיא בת מלכים - פן יהרגנה כשם שהרג את ושתיה על שעשתה יקרא לנפשה בהיותה מזרע מלוכה¹⁶. ואילו הטעם שאסתר לא הגידה היה מחשש שאם יכעס עליה יהרוג את כל עמה.

וכתב שהתרגום למד כן מהכתוב שנקט כפל הלשון - 'לא הגידה אסתר וגו' כי מרדכי צוה עליה אשר לא תגיד', שלא הו"ל לומר כי אם 'לא הגידה וגו' כי מרדכי צוה עליה', והיה מובן ממילא דקאי על 'אשר לא תגיד'. ועוד, דתיבת 'עליה' יתירה היא, והול"ל 'כי מרדכי צוה אשר לא תגיד'.

לכן פירש התרגום שבאמת מרדכי ואסתר כל אחד היה לו טעם בפני עצמו, דכוונת אסתר היתה מהטעם שמא יתרגז עליה ויהרוג גם עמה ומולדתה. ואילו מרדכי צוה 'עליה' - היינו מטעם אשר נוגע אליה דייקא, שאם ידע אחשורוש שהיא מזרע מלוכה יחשוב שגם היא תתן יקרא לנפשה ויהרגנה כמו שהרג את ושתיה. ומכל מקום אסתר לא חשבה על עצמה אלא על עמה ומולדתה.

*

בספר אגדות מהרז"צ (להגאון רבי זאב וואלף ציטראן זצ"ל אב"ד דאראג, לפורים) כתב להעיר על טעם זה: ולכאורה יקשה הלא לא הרג אלא את ושתיה, ואם כן למה חשש שיהרוג את כל עם מולדתה. אמנם הנסיון מעיד כי בישראל אם אחד יחטא אז תולין החטא בכל

¹⁵ אמנם ממה שנתבאר בהערה הקודמת עולה ביאור אחר בדברי הילקוט הללו, ודוק.

¹⁶ נראה דטעם זה עולה בקנה אחד עם מה שכתב במנות הלוי (א' י"ט, ב' י') בשם המפרשים שעצת ממוכן היתה שלא יקח אחשורוש בת גדולים - כדי שלא תתגדל על המלך - כמו ושתיה שהתייחרה ביחסה ומשפחתה ובית אביה ומחמת כן ביזתה ולעגה במצות המלך.

העם, והוא פלא. אמנם י"ל שזהו מחמת שישראל ערבין זה לזה והם עם אחד וחשובים כאחד, לכן מובן שפיר שלא הגידה אסתר את עמה.

וכן כתב בספר שביל הצבי (להגרצ"ה פרבר זצ"ל, פתשגן הכתב עמ' קי"ט): דרך אומות העולם לשפוך זעמם רק על החוטא לבדו ולא עמו ודתו, אך אם יהודי יחטא - אזי על כל ישראל יצא הקצף. והמן בראותו כי מרדכי לא יכרע ולא ישתחוה לו, כתיב ויבז בעיניו לשלוח יד במרדכי לבדו כי הגידו לו עם מרדכי, וקיטרג להשמיד ולהרוג ולאבד כל היהודים. וכמה קהילות קודש נחרבו בשביל יחיד שנחשד על עלילת דם, ואלפים ורבבות נהרגו על קדושת השם. ואם ושתי חטאה לא נענשו עמה ודתה, אך אם אסתר היהודית תחטא אז על כל עמה ודתה יקצוף.

ביאור ד

כדי שיחפוץ בה המלך ולא תתבזה בעיניו

כתב האבן עזרא: יש אומרים כי מרדכי לא עשה נכונה שציוה על אסתר שלא תגיד עמה - כי פחד שלא יקחנה המלך לאשה אם ידע שהיא מהגולה, עכ"ל.

נראה דכוונתו שלא עשה נכונה, היינו משום שהנכון היה להשתדל להיפך - שהמלך לא יחפוץ בה וישלחה, וכמו שכתב רש"י (לעיל ביאור א').

אכן במדרש לקח טוב (פסיקתא זוטרותא אסתר ב' י') איתא 'כי מרדכי ציוה עליה אשר לא תגיד - שלא תתבזה בעיני המלך'¹⁷. ומשמע שמטעם זה עשה כראוי וכנכון.

והנה בעל האור החיים הק' בספרו ראשון לציון כתב נמי כן ובדבריו מיושב שפיר, וז"ל: כאשר ראה שנקלחה אסתר למלכות, והנה ידוע הוא שבאותו זמן היו ישראל שבויים וקלי הערך, וחש מרדכי לכבוד אסתר שלא תתבזה בעיני אחשורוש מצד גריעותה להיותה מבני השביה, וטעם זה לא יספיק לאחשורוש למנוע מלבוא עליה ככל אשר תאווה נפשו מצד יופיה, אבל לא ישאנה מצד גריעות עמה¹⁸. ולזה ציוה עליה אשר לא תגיד, דאם באולי יקחנה

---

¹⁷ וכן כתב בפירוש הר"י בן נחמיהש: וענין הדבר שציוה עליה שלא להגיד מולדתה - שאם היו יודעים שהיא ישראלית תהיה נבזה בעיניהם ועתה יהיה לה אהבה רבה וחיבה. ובפ"י רבינו יוסף קרא כתב: שאם יודע למלכות עמה ומולדתה, אם יחפוץ המלך להמליכה לא יניחוהו שריו ועבדיו, שכל האומות שונאים את ישראל.

והנה רבינו אביגדור כהן צדק (מבעלי התוספות, בפירושו על מגילת אסתר, והו"ד בתוספות השלם על המגילה ב' י' אות ד') כתב נמי דלכך ציוה שלא תגיד 'שמא לא יחפוץ בה המלך בשביל שהיא יהודית'. אך שוב דחה: אבל אין נראה, דאחשורוש אהב אותה לבסוף כשהגידה לו מולדתה ומרדכי מה הוא לה. [ולכאורה היה נראה לחלק בפשטות, דדוקא בתחילה היה חשש שלא יחפוץ בה מפני יהדותה, אבל לאחר דאביק בה ושגה באהבתה תו לא היה איכפת לו בכך. ומצאתי שכן כתב בביאור המגילה להרמ"ד וואלי תלמיד הרמח"ל זצ"ל: וגם לפי הטבע כבר אמרו רז"ל (סוטה מ"ז). שחן אשה על בעלה, ואחר שנשאה לא יגרשנה מפני שהיא יהודית. וראה שיטה מקובצת בכתובות (נ"א: בשם הרא"ה): ויודעת היתה בוודאי - שאילו תגיד עמה ומולדתה - שלא יגרשנה, שאין דרכו של מלך לגרש אשתו אחר נישואין אלא אם כן סרחה כדאיתא באגדה].

¹⁸ וכתב האוה"ח להביא ראיה לכך: ואמרינן בכתובות (נ"א: ת"ר שבויי מלכות הרי הם כשבויים גנובי לסטות אינם כשבויים, והתניא איפכא, מלכות אמלכות לא קשיא הא במלכות אחשורוש הא במלכות בן נצר. ופירש"י שבויי מלכות - נשים ששבה המלך לתשמיש, מלכות אחשורוש - הם כשבויים לפי שמלך גדול הוא ויודעת שלא ישאנה ובעילתו באונס. הרי דקאמר הש"ס על אסתר שיודעת שלא ישאנה אחשורוש, והטעם מצד שאינה ראויה למלכות. וטעם זה לא יועיל אלא לנישואין, אבל לתשמיש באיזה אופן שיהיה לא ימנע עצמו מלבוא עליה, עכ"ל.

אחשורוש לתשמיש לא תשב בשפל המצבות. ומה גם לדבריהם ז"ל (מגילה י"ד). דאחשורוש היה שונא לישראל, פשיטא שלא ימליכנה ולא ישים כתר מלכות בראשה, עכ"ל.

וכדברי האוה"ח הללו כבר מבואר בתוספות השלם על מגילת אסתר (ב' י', אות ג'): לפי שאמר לה - יודע אני שמרוב יופיך לא יניח מלשכב עמך, ואם תחרישי ולא תגידי את מולדתך - שמא ימליך אותך, ואם תגלי לו שאת יהודית לא יניחוהו שריו להמליך יהודית, שיאמרו בזוי הוא לנו להמליך יהודית עלינו, נמצאת בעולה לגוי ומבוישת, עכ"ל התוס'.

ולפי' מיושב דמרדכי עשה נכונה במה שפחד שלא יקחנה המלך לאשה אם ידע מוצאה, דגם אם תתבזה בעיניו ולא ישאנה מכל מקום מצד יופיה לא ישלחה אלא יחזיקה בביתו בשפלות.

ביאור ה מרדכי ידע שתבוא ישועה על ידה

עוד כתב האבן עזרא: 'ואחרים אמרו כי בדרך נבואה או בחלום ידע שתבוא תשועה על ידה לישראל¹⁹. והיינו דמאותו הטעם שכתב בפירושו הראשון 'שלא יקחנה המלך לאשה אם ידע שהיא מהגולה' עשה מרדכי נכונה שציוה שלא תגיד - כי ידע שעל ידה תבוא ישועה.

הרלב"ג בפ' למגילת אסתר (ב' י') כתב נמי בדרך זה: כי מרדכי ראה שהיא תהיה מלכה תחת ושת, ולפי שעל ידה יתכן שיגיע טוב לישראל ציוה עליה שלא תגיד מאיזה עם היא, כדי שלא יעזבנה המלך בעבור ראותו שהיא מעם שפל שהוא גולה בין האומות, (וכן כתב הרלב"ג עוד שם בתועלת החמשה עשר, עיי"ש)²⁰.

בפירוש המגילה לרבי אלישע גאליקו תלמיד הבית יוסף זצ"ל כתב שטעם זה הוא היותר קרוב אצלו. (וכטעם זה כתב מדעתו השואל ומשיב בדברי שאול מהדו"ת ד"ה לא הגידה).

[בפ' דבר ישועה מהג"ר נתנאל חיים פאפע זצ"ל כתב נמי כן (בפתיחה לפירושו ד"ה ולדעת רבותינו), והוסיף לבאר בדרך זה (בפירושו לפסוק ובהקבץ בתולות שנית וגו') מה שהדגיש הכתוב דהטעם שלא הגידה אסתר עמה ומולדתה הוא מחמת ציווי של מרדכי ('כי מרדכי ציוה עליה' וכן 'כאשר ציוה עליה מרדכי'), דלכאורה אם היה למרדכי טעם נכון בדבר אשר לא תוכל להגיד - אם כן אין זה תלוי בציווי מרדכי לבדו, דמאותו הטעם היה ראוי לאסתר שלא להגיד גם שלא מחמת ציווי. אלא דמרדכי ידע בשכלו וברוח קדשו שבוודאי מן השמים הוא שתנשא לערל כדי שעל ידי זה תצמח תשועה לכלל ישראל וגם בנין בית המקדש, ואם ידעו שהיא יהודית לא היה בא אחר כך הנס על ידה, על כן היה טוב שלא תגיד. אבל מכל מקום לא היה יכול לגלות הטעם לאסתר, כדי שהיא בתומה תלך ולא יהיה לה שום צד רצון

¹⁹ בפ' ידי משה לרבי משה אלמושנינו זצ"ל (ב' י') כתב דידע ברוח הקודש. וראה להלן ביאור כ"ג דהיערות דבש כתב שידע ברוח הקודש ועל ידי מלאך, ושם בהערה הבאנו דבריו המופלאים של הישמח משה דלראשי הדור לבדם נמסר דור אחר דור ממשה רבינו בסיני כל המעשה העתיד להיות בימי אחשורוש.

בענין זה - שידע מרדכי ברוח הקודש את אשר עתיד להיות, יצוין לשו"ת הרדב"ז (ח"א סי' רפ"ד) שהשיב בדרך זו על השאלה 'מה ראה מרדכי להכניס עצמו ואת כל ישראל בסכנה עצומה ולמה לא נדחה מפני השעה והלך לו למקום אחר כיון שראה שהשעה עומדת להמך, וכתב בתירוץ השני: צפה מרדכי ברוח הקדש שעתידין ישראל לעלות לגדולה ע"י המעשה הזה ולא רצה לדחותה. וא"ת אם כן למה היה מצטער כל כך, אמר שמא גרם החטא וכו'.

²⁰ עד"ז כתב האוה"ח הק' בספרו ראשון לציון: עוד אני אומר כי מרדכי ידע נאמנה כי לא לחינם נלקחה אסתר בית המלכות, כי יודע היה מרדכי ע"ה צדקות הצדקת הלזו וח"ו שהיה הקב"ה מביאה לידי מדה זו אם לא לצורך גדול, כאשר היה לבסוף.

בדבר זה כלל ויהיה מתועב הדבר הזה בעיניה, שכל טובתן של רשעים רעה היא אצל הצדיקים (יבמות ק"ג.), והיא שעמדה לאותה הצדקת שייעשה הנס על ידה. אבל אם היתה יודעת הדבר אם כן היה לה על כל פנים איזה צד רצון בדבר, אף שהיה לשם שמים, מכל מקום היה חסר לה הזכות הזו. ולזה אמר הכתוב שמה שלא הגידה אסתר הוא רק מחמת 'כי מרדכי ציוה עליה אשר לא תגיד', כי היא עצמה לא ידעה טעם הדבר²¹.

ובאמת כבר מצינו במדרש (אסת"ר ו' ו', והובא ברש"י אסתר ב' י"א) שמרדכי הוא משני הצדיקים שנרמזו וחשו, 'אמר אפשר צדקת זו תנשא לערל הזה, אלא דבר גדול הוא שעל ידה ינצלו ישראל', עיי"ש²².

*

בדברי האבן עזרא והרלב"ג מבואר דהטעם שהיה המלך משלחה אם היה יודע עמה - הוא מפני שישראל באו מן הגולה והיו שבויים וקלי הערך.

אמנם במנות הלוי (ב' י') כתב לבאר באופן אחר הטעם שהיה משלחה אם היה יודע מולדתה, ע"פ מה שפירשו המפרשים (ראה דבריו לעיל א' י"ט) עה"פ 'ומלכותה יתן המלך לרעותה הטובה ממנה' - שעצת ממוכן היתה שתהיה טובה מצד עצמה ולא שתהיה טובה מצד אבותיה, כדי שלא תתגדל על המלך כמו ושתי שהתייחרה ביחסה ומשפחתה ובית אביה, ומחמת כן ביזתה ולעגה במצות המלך כמאמרם ז"ל (מגילה י"ב:). ומשום כך לא רצה מרדכי שיוודע שהיא בת מלכים, כי אם נערה יתומה אסופית יפת תואר בעלת שכל חן וכבוד. דהנה מבואר בדברי רז"ל שמרדכי עשה השתדלות גדולה להחביאה מן המלך, וממה שבכל זאת נלקחה הבין שהיה זה בהשגחה פרטית כדי שעל ידה תבוא תשועה לישראל. על כן הסיר מעתה כל דבר שהיה נדמה בעיניו למכשול שלא יקחנה, ואם היה נודע שהיא בת מלכים היה

---

²¹ אמנם בתורת חיים (סנהדרין ע"ד: ד"ה והא) כתב דהטעם שאסתר לא מסרה עצמה למיתה כדי להינצל מיד אחשוורוש (למ"ד דמותר להחמיר ולמסור נפש אף במקום שאין חיוב) הוא מאחר שידעה שעתיד להעשות נס על ידה להצלת כלל ישראל, עיי"ש. ולדבריו הרי שגם אסתר ידעה דע"י שנישאה לאחשוורוש תצמח ישועה לישראל.

²² הנה מדברי המדרש נראה שלא נגלה כן למרדכי בדרך נבואה וחלום (כמש"כ האבן עזרא) או ברוח הקודש (כמש"כ ר"מ אלמושינו), אלא שהבין כן מדעתו ואמר 'אפשר צדקת זו תנשא לערל הזה'. וביאור הדבר הוא כדכתב בספר מאמר מרדכי (קושטאנדינא שנת שמ"ה): כי השתא ע"י בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה צדיקים עצמם לא כל שכן, א"כ כיון שנלקחה אסתר - מאת ה' היתה זאת, הטוב בעיניו יעשה, לזה ציוה עליה אשר לא תגיד. [בפי' הר"י בן נחמיאש ב' ח' כתב נמי: כי רוח אלקים בו וידע שסוף הדבר יהיה תשועה על ידה לישראל, כי ידע שהיתה צדקת גמורה ולא יאונה לצדיק כל און, א"כ חשב שסוד גדול בלקיחתה, וכן היה. והלא תרגום (שני) אומר 'לדעת את שלום אסתר ומה יעשה לה - ומה נסין עתידין לאתעבדא לה!'. ובמנות הלוי (מובא כאן בסמוך) כתב ע"פ המבואר בדברי רז"ל שמרדכי עשה השתדלות גדולה להחביאה מן המלך, וממה שבכל זאת נלקחה הבין שהיה זה בהשגחה פרטית כדי שעל ידה תבוא תשועה לישראל. (וראה להלן ביאור כ"ב דברי האלשיך כיצד הבין מרדכי שלקיחתה היתה לשם ישועת ישראל).

החת"ס (תו"מ מגילת אסתר ד"ה לדעת) כתב בזה תוספת ביאור - מנא ידע מרדכי שמאת ה' היתה זאת שנלקחה לבית המלך, וז"ל: אמרו חז"ל מרדכי היה נרגש שלא באת זאת הצדקת לידי כך אם לא תצמח מזה דבר טוב. ובדרוש אמרתי כי לא על הסיבה שנלקחה באונס לבעילת ערל נרגש, אלא לכאורה יש להבין הא אחשוורוש ביקש בתולות ואסתר היתה בעולה אשר לקחה מרדכי לו לבית, וכבר כתב בזה ספר מנות הלוי. אך הלא כל מאן דהוי ליה ברתא הוי מטמרא מיניה וא"כ יטענו כולם שהם בעולות, ועל כרחך לא האמינו לשום אחד מהם אלא בדקו כל הנשים על פי חביות (עי' יבמות ס':), ואותה שלא היה ריחה נודף ידעו שהיא בתולה, ומשמיא נעשה נס שלא נדף ריחה של אסתר ותלקח אסתר אל בית המלך, על כן הרגיש מרדכי כי מה' היתה זאת, עכ"ל.

זה מכשול גדול לפי עצת ממוכן שיקח אשה פשוטה שלא תתגאה עליו. (וכ"כ מדעתו השואל ומשיב בדברי שאול מהדו"ת ד"ה בפסוק ויאהב).

בספר כלי חמדה (למהר"ש לניאדו זצ"ל, בפרשת פקודי) כתב נמי דהטעם שציוה עליה שלא תגיד הוא מפני שהבין שתבוא ישועה על ידה, אלא שביאר הענין באופן אחר, וז"ל: כי מרדכי - חכם עדיף מנביא - ראה שלא על חניס לוקחה אסתר מחיקו לתתה ביד אכזרי הוא אחשורוש, כי אם דבר גדול ולעת מצוא הגיעה למלכות. ולזה ציוה עליה מרדכי אשר לא תגיד מולדתה ומשפחתה, אלא יהיו הדברים האלה סתומים וחתומים עד עת צורך גדול ואז תגלה הענין, ואז תמצא חן וכבוד בהגדת יקר משפחתה. וכן היה שכאשר נפל המן היתה שעת הכושר להגיד יקר משפחתה כדי להצילם. ולכן הותר לאסתר ההגדה בעת ההיא כדכתיב (ח' א') ומרדכי בא לפני המלך וגו' כי הגידה אסתר מה הוא לה, ולא נזכרה בפירוש נתינת רשות לאסתר על ענין זה, אלא ודאי נראה מזה שהמוסכם בין מרדכי ואסתר הוא להצניע סוד זה עד עת מצוא, וכאשר ראתה אסתר השעה הגונה לגלות גילתה. והיינו קרא (ב' י"א) ד'לדעת את שלום אסתר', היינו 'ומה יעשה בה' שהוא כפול. ועוד קשה דהיל"ל 'ומה נעשה בה'. אכן אמר ומה יעשה לעתיד - ר"ל לאיזה תכלית נכנסה להיכל מלך, כי לא דבר ריק הוא אלא דבר גדול ונס ראוי לעתיד ליעשות בה, והיינו ומה יעשה בה לעתיד²³.

ביאור ו

כדי שתוכל לשמור מצוות התורה

האבן עזרא עצמו ביאר וז"ל: והנכון בעיני כי עשה זה מרדכי בעבור שתשמור תורת השם בסתר - שלא תאכל נבילות²⁴ ותשמור השבתות - ולא ירגישו המשרתים²⁵, כי אם יוודע הדבר שמא המלך יכריחנה או יהרגנה כי בעל כרחם נתפשה, עכ"ל²⁶.

²³ ונראה שעל דרך זה כוונת המדרש לקח טוב עה"פ כי מרדכי צוה עליה שלא תגיד: **כדי להגיד הדבר בעתו** כענין שנאמר כי איככה אוכל וראיתי וגו'.

²⁴ אמנם במגילה (י"ג.) נחלקו אמוראי מה היה מאכלה, ולדעת שמואל - ע"פ רש"י שם - אכלה קדלי דחזירי, אך התוס' כתבו: וח"ו היא לא היתה אוכלת.

²⁵ ביערות דבש (ח"א דרוש ב') ביאר דברי הגמרא (מגילה י"ג.) ואת שבע הנערות וגו' 'שהיתה מונה בהן ימי שבת', דתמחו המפרשים וכי לא היתה יודעת למנות בעצמה את ימי השבוע. אלא דאמרו חז"ל (כתובות נ"ט:.) בטלה בנשים מביא לידי זימה, ואם כן בלי ספק שכל ימי המעשה היתה אסתר עוסקת במלאכה כאשר חכמת לבב, ובשבת שמרה שבת מחללו במלאכה ח"ו, וא"כ היו הנערות מרגישות שהיא שומרת שבת. לכך הערימה וחילקה הנערות כל אחת ליום מיוחד בימי שבוע, וא"כ הנערות המשרתות בחול, הן לא היו אצלה בשבת, וחשבו כמו שעוסקת כל ימי שבוע במלאכה כמו כן עוסקת בשבת. ולהיפך הנערה המשרתת בשבת ורואה שהיא אינה עוסקת במלאכה, אף היא תחשוב שגם בימי חול אינה עוסקת, כדרכה של מלכה.

אכן בתרגום (ב' ט') מבואר ששבע נערותיה היו כולן צדיקות, ובמהרש"א (מגילה י"ג.) ד"ה וישנה) כתב ע"פ דבריו שלכן נמנעו גם הן מאכילת דבר איסור, (ועי"ע פרקי דרבי אליעזר פרק נ' דמרדכי היה יושב בשער המלך לראות שלא תטמא אסתר ונערותיה בכל מאכל אסור). ומבואר מזה שנערותיה של אסתר היו יהודיות. [ובאמת שכן משמע בפשטות מהא דאמרה אסתר (ד' ט"ז) 'גם אני ונערותי אצום כן'. אמנם האלשיך שם ביאר (ועד"ז באור חדש למהר"ל עמ' קנ"ו) מה שאמרה 'אצום' ולא 'נצום', כי נערותיה לא ידעו כוונת הצום - שהרי לא מישראל היו, אלא שיתענו על דעתה והיא המכוונת לכך, על כן אמרה 'אצום כן' לשון יחיד].

²⁶ יש לעיין מה כוונת האבן עזרא בסיום דבריו 'כי בעל כרחם נתפשה', דצ"ב מה נתינת טעם היא זו. ויתכן שהוא על דרך שיתבאר להלן ביאור י' - בשם הגר"א והיוסף לקח - דמטעם זה לא הגידה עמה ומולדתה כי אז יבין אחשורוש דמה שהטמינה עצמה מן המלך והוצרכו לקחתה בעל כרחם הוא מפני שהיהודים אין רצונם להתחתן אפילו במלך, ומחמת זה יהרוג אותה ואת עמה. ולפ"ז יבוארו היטב דברי האבן עזרא 'או יהרגנה כי בעל כרחם נתפשה'. אלא שאם זו כוונתו הרי שזה טעם נכון בפני עצמו - דלכן היה צריך להסתייר יהדותה

בפירוש הר"י בן נחמיהש כתב נמי: כי אם ידעו בה שהיא ישראלית שמא יכריחנה שלא לעשות דת ישראלית, ועתה בהסתתרה תוכל להשמר ולא ישימו על לב, עכ"ל. וכן כתב רבינו בחיי בכד הקמח ערך פורים.

לפי ביאור זה מובן היטב המשך הפסוק 'אין אסתר מגדת מולדתה וגו' ואת מאמר מרדכי אסתר עושה כאשר היתה באמנה אתו, דמבואר בתרגום: וית מאמר מרדכי הות אסתר עבדת - שביא ומועדיא הות נטרת, ביומי ריחוקא הות מזדהרא, תבשילין וחמרא דעממין נוכראין לא הות טעמא, וכל פקודיא דאתחייבן בהון נשיא דבית ישראל הות נטרת על פום מרדכי וכו'. ונמצא לפ"ז דבא הכתוב עצמו לפרש טעם הדבר שאין אסתר מגדת מולדתה ועמה, שהוא משום שהיתה שומרת תורה ומצוות, ורק על ידי שלא הגידה מוצאה יכולה לשמור דתה.

בספר מאמר מרדכי (קושטאנדינא שנת שמ"ה) כתב עוד קרוב לדברי האבן עזרא: או אפשר שלא רצתה לגלות שהיא יהודית משום שאם תגיד שהיא יהודית, כשהמלך ירצה לבעול אותה בנדתה והיא לא תרצה - המלך יכריחנה שיאמר כי מה שאינה רוצה הוא לפי שהיא יהודית. אבל עתה תאמר שאינה עושה כן רק מצד המיאוס ויתרצה לה המלך, עכ"ד.

וע"פ דבריו אתי שפיר נמי המשך הפסוק 'ואת מאמר מרדכי אסתר עשה', דאמרו על כך במגילה (י"ג:): 'שהיתה מראה דם נדה לחכמים', ודוק.

*

בביאור המגילה להג"ר יוסף זכריה שטרן אב"ד שאוול זצ"ל (הנקרא 'ביאור חדש מהריז"ש') כתב דלראב"ע שהסתירה מולדתה כדי שתשמור תורת ה' בסתר ולא ירגישו למונעה, יש לפרש דזהו שאמר בסמוך לזה (פס' י"א) 'ובכל יום ויום מרדכי מתהלך לפני חצר בית הנשים לדעת את שלום אסתר ומה יעשה בה', דרצה לדעת אם לא הרגישו מתוך זהירותה מאיזו דת היא. [וסיים: ואין צריך למה שכתב שם הראב"ע. וכוונתו למש"כ האבן עזרא שם: את שלום אסתר - אם היא צריכה לרופאים].

והנה בפרקי דרבי אליעזר פרק נ' כבר מבואר דמרדכי היה יושב בשער המלך 'לראות שלא תטמא אסתר ונערותיה בכל מאכל אסור'. [ונראה שזאת גם כוונת המדרש לקח טוב: ובכל יום ויום מרדכי מתהלך וגו' מה יעשה בה - במאכלה ובמשתה]. ולדברי האבן עזרא שמטעם זה ציוה עליה שלא תגיד עמה ומולדתה מובן היטב דלכן נסמך במגילה (ב' י"ט) 'ומרדכי יושב בשער המלך' להא ד'אין אסתר מגדת מולדתה'. וכן הפסוק (ב' י"א) 'ובכל יום ויום מתהלך לפני חצר הנשים וגו' כתיב בסמוך ל'לא הגידה אסתר את עמה'.

ושמא יש לפרש בדרך זה מאמר הכתוב 'לדעת את שלום אסתר' - על דרך שפירש רש"י הפסוק (פרשת ויצא כ"ח כ"א) ושבתי בשלום אל בית אבי: 'בשלום' - שלם מן החטא, שלא אלמד מדרכי לבן. דלדברי הפרקי דרבי אליעזר שלכן היה יושב בשער המלך לראות שלא תטמא במאכל אסור, (וכמו שנתבאר באבן עזרא שלכן ציוה עליה שלא תגיד עמה ומולדתה בשביל שתוכל להמשיך לקיים מצוות התורה), אתי שפיר דזהו 'לדעת את שלום אסתר' - היינו ששלימה היא מן החטא. [ולפ"ז יתכן לבאר כפל הלשון 'לדעת את שלום אסתר ומה יעשה בה', ד'שלום אסתר' הוא שלומה הרוחני - שלא נכשלה בדבר איסור, ומה יעשה בה' היינו אם מתוך זהירותה נודע שהיא יהודיה ויבואו להכריחה לעבור על התורה].

מאחשוורוש, ומהאבן עזרא משמע שהוא המשך דבריו שטעם הדבר היה כדי שתוכל לשמור מצוות בסתר. ואולי צריך לדחוק דאכן בדבריו אלו האחרונים התכוון האבן עזרא לתת טעם נוסף, וכביאור הגר"א והיוסף לקח.

ביאור ז

שתהיה נדמית לכל אחד כאומתו ולא יתקנאו בה

המהרש"א כתב (מגילה י"ג. ד"ה אסתר) על דברי הגמרא 'ולמה נקראת שמה אסתר - על שם שהיתה מסתרת דבריה שנאמר אין אסתר מגדת את עמה וגו'', וז"ל: עשתה כן כדי שלא יתקנאו בה, וזהו שנאמר ותהי אסתר נושאת חן בעיני כל רואיה - כמפורש לעיל (ז'). דכל אחד ואחד נדמתה לו כאומתו, עכ"ל.

ומבואר בזה דאם היו יודעים שהיא מישראל היתה מעוררת עליה קנאת אומות העולם, אולם עתה שלא ידעו עמה ומולדתה - היה כל אחד סבור שהיא מאומתו, ועל ידי כך נשאה חן בעיני כל רואיה, כמו שדרשו (י"ג). עה"פ ותהי אסתר נושאת חן - 'מלמד שלכל אחד ואחד נדמתה לו כאומתו'²⁷.

ומהרי"ט צהלון בפירושו לקח טוב (ב' כ') כתב נמי שהיה הדבר מסוכן לה אם תגיד עמה, כי כשידעו שהיא מעם אחר אולי יתקנאו בה, ומה גם כשידעו שהיא מעם ישראל. לכך היתה נזהרת מהגיד עמה, מפני שבכך היתה מוצאת חן בעיני כל רואיה - שהיתה נדמית להם כאומתן²⁸.

[ראה להלן ביאור כ"א דהבנין אריאל והעיון יעקב כתבו נמי דטעם הסתרת עמה ומולדתה היה כדי שתהיה נדמית לכל אחד כאומתו, אלא שביארו באופן אחר מה צורך היה בזה].

*

כתב המהר"ל בספר אור חדש (עמוד קט"ז): כי אם היתה מגדת עמה ומולדתה היה מרדכי חושש שיהיו יראים האומות שהמלכה תגדל מולדתה על כל השרים ותשפיל אחרים, או באולי יהיו יראים כיון שהמלכה מן היהודים תהיה המלכה שונאה את אשר אינה מן אומתה ותהיה מסיתה את המלך עליהם, ובודאי הם חפצים יותר לעשות מלכה מן אומה שלהם, ובשביל כך יהיו חושבים להפיל את אסתר בכמה דברים של לשון הרע עד שיהיה נעשה לה כמו שנעשה לושתי, ולכך ציוה עליה כי לא תגיד את עמה ואת מולדתה²⁹.

ועפ"ז הוסיף לבאר (שם עמוד קי"ז) הטעם להא דכתיב בסמוך (פסוק י"א) 'בכל יום מרדכי מתהלך לפני חצר המלך לדעת את שלום אסתר ומה יעשה בה': כי מפני שהיה מרדכי ירא אולי אף כי אסתר לא תגיד את עמה ואת מולדתה, אולי נודע להם ממקום אחר ע"י אחרים, ובאולי יסכנו אותה מפני שאינם רוצים שתהיה מלכה מאומה אשר הם מתנגדים להם, כי תגביה את עמה ואת משפחתה, שיחשבו כי יהיו עמה ומולדתה קרובים אל המלכות כאשר

²⁷ בכלי חמדה (למהר"ש לניאדו זצ"ל, בפרשת פקודי) כתב **בשם חז"ל** טעם על העלם הגדת משפחת אסתר ומולדתה: כדי שכל עם ועם יאמר שהמלכה מהם ומעמם, ובזה תהי נושאת חן בעיני כל רואיה.

²⁸ ועפ"ז כתב (ב' י"ט) ליישב מדוע בפסוק י' נקט 'עמה' ואחר כך 'מולדתה', ובפסוק כ' נקט להיפך, שבתחילה נקט כסדר מנהג העולם שקודם מגידים מאיזה עם ואחר כך מאיזו משפחה. אבל אחרי שנעשה הנס דכל הרואה אותה נדמתה לו כאומתו, א"כ גם לאחשורוש היתה נדמית כאומתו, ורק היה שואלה מאיזו משפחה ובת מי היא. לכך נקט הכתוב אין אסתר מגדת 'מולדתה' בתחילה ורק אח"כ 'ואת עמה', דמה שלא היתה מגדת עמה הוא לפי שלא הוצרכה, שהמלך לא שאלה על כך.

²⁹ וכתב שם עוד (עמוד קכ"ב): ולפי פשוטו נראה לפרש מה שאמר (ב' כ') אין אסתר מגדת כו' אע"ג שכתב זה למעלה (ב' י'), שלא תאמר דוקא קודם שהגיע אסתר למלכות לא הגידה עמה ומולדתה שלא יאמרו עליה לשון הרע להפיל אותה, אבל אחר שהגיע למלכות לא היתה יראה שיחשבו עליה להפיל אותה, לכך כתב זה שנית כי אף אחר שנכנסה למלכות לא הגידה.

היה זה בסוף, או אסתר עצמה תשנא את שאין אומתה ותעמוד עליהם להסית את המלך עליהם וכו'.

וביאר בזה (שם עמוד קי"ח) מה שאמרו במדרש (אסתר"ר ו' ח') עה"פ לדעת את שלום אסתר 'שלא יעשו לה כשפים', דצ"ב וכי למה יעשו לה כשפים. אלא שחשב אולי נודע להם כי היא יהודית ולפיכך יעשה לה כשפים וכו', כי מה שלא הגידה את עמה ואת מולדתה זה היה לה פיקוח נפש לגמרי, כי יראה היתה שיעמדו עליה להרוג אותה בכל צד שאפשר³⁰.

ביאור ח

מחשש שהמן יחרוש עליה מזימות להורגה

בילקוט מעם לועז כתב (בשם מהר"י הכהן): לפי שהיו מצויים בבית המלך המן ובניו שהיו מזרע עמלק, והם שכתבו שטנה על יהודה ועל ירושלים ונטרו שנאה לישראל, ואילו היו יודעים שהיא בת ישראל היו חורשים עליה מזימות כדי להורגה. ולכן היה מרדכי מתהלך בכל יום לראות מה שלומה, עכ"ל³¹.

בעיון יעקב (מגילה י"ג. ד"ה מלמד) מבואר שבפרט היה מקום לחשוש שהמן יעליל עליה מאחר שהיא מזרעה של רחל, ומפלת עמלק ראויה להיות על ידה, [כמבואר במדרשים (ב"ר ע"ג ז', פסיקתא רבתי פ"ג) שאין זרעו של עמלק נופל אלא ביד בניה של רחל]³².

ובספר שביל הצבי (להג"ר צבי הירש פרבר זצ"ל, עה"פ אין אסתר מגדת) הוסיף דאם היה המן יודע שהיא מזרע שאול המלך שהכרית זרע עמלק היתה בוערת עליה כאש חמתו.

עפ"ז יתכן לבאר הכפילות - 'לא הגידה אסתר את עמה ואת מולדתה', (וכן 'אין אסתר מגדת מולדתה ואת עמה'). 'עמה' - כדי למנוע שנאת המן אליה מחמת עצם היותה מעם ישראל, ו'מולדתה' - שלא יוודע שהיא משבט בנימין וממשפחת שאול, דעל זה ישנאנה ביותר.

---

³⁰ ובבן יהוידע (מגילה י"ג). כתב: מלמד שלכל אחד ואחד מרואיה נדמית לו מאומתו. מקשים למאי איצטריך נס זה, מאחר שהיה לה חן גדול בעיני כל אדם. ופירש בני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו כדי שלא יעשו למלך הכרח מסבירא לומר שהיא יהודית, מאחר שלקחה מביתו של מרדכי, אלא אדרבה כל אחד מרואיה יעשה הכרח שהיא מאומתו לפי השערת שכלו, וגם הועיל נס זה שלא יתקנאו בה השרים אלא כל אחד יאמר אחות לנו בבית המלך וירצה בקיומה, עכ"ל.

³¹ על דרך זה מבואר בדברי הגה"ק רבי צדוק הכהן זצ"ל (בספרו רסיסי לילה אות נ"ב) שכתב להעיר בהא דציוה מרדכי על אסתר שלא תגיד עמה ומולדתה - דלכאורה זה היה גורם לגזירת המן, דאילו ידע שהמלכה יהודית ושמרדכי קרובה לא היה נכנס לכל התגר הזה. וכתב ליישב: אך באמת גם זה לטובה, דאדרבה אילו ידע מזה היה מתחכם מקודם לעורר מדנים במלך נגד המלכה, ולא היה עוד תרופה, עכ"ל.

בחינושי רבינו משה מאימראן כתב על דברי הגמרא (מגילה ט"ו): מה ראתה אסתר שזימנה את המן וכו' כדי שלא יכירו בה שהיא יהודית: היינו טעמא - שלא ילשין עליה המן לאחשורוש ויהרגנה.

³² אך ראה להלן ביאור כ"ה דהיערות דבש נקט להיפך, דאילו ידע המן שמרדכי מזרע בנימין היה חושש לנפשו ולא היה מתגרה בו, מהאי טעמא דאין עמלק נופל אלא ביד זרעה של רחל.

ביאור ט

כדי שיוכל מרדכי לדאוג לשלומה

כתב מהר"ש אלקבץ זצ"ל במנות הלוי בשם ה"ר מאיר עראמה ז"ל (וכן הוא בפירושו עקידת יצחק על המגילה): כיון מרדכי כי הוא רוצה לעמוד בשער המלך תמיד לדעת את שלום אסתר ומה ייעשה בה ומה יאמרו נערי המלך ממנה, כדי להרחיק המזיק ולהקריב המועיל לה, ואין ספק שזה לא יוכל להתקיים ולא יוכל עשוהו אם יודע בשער המלך מה הוא לה, כי ישמרו עצמם מלדבר לפניו. ולכן סמך לעולם בדברים האלה בלתי הגדת אסתר את עמה ואת מולדתה - והיותו יושב בשער המלך, עכ"ל. וכטעם זה כתב נמי בפ"י ידי משה לרבי משה אלמושינו זצ"ל.

וכן כתב האור החיים הק' בספרו ראשון לציון: שרצה מרדכי להעלים קורבתו עם אסתר כדי שידע מכל אשר יעשה לה, כמו שדרשו רז"ל (אסתר רבה ו' ח') שלא יעשו לה מכשפות וכדומה, ואם ידעו מולדתה וקרוב אליה האיש מרדכי אז יחדלו מלדבר לפניו דבר הנוגע לאסתר. ובזה ידויק סמיכות הכתוב שאחר זה אומר 'ובכל יום ויום מרדכי מתהלך וגו'' - שבמה שציוה לה אשר לא תגיד בזה היה יכול לדעת מה יעשה בה, כי לא ידעו מה הוא לה³³.

[בספר מאמר מרדכי (קושטאנדינא שנת שמ"ה, עה"פ לא הגידה אסתר) הביא מי שהקשה דלביאור זה אתי שפיר שלא תגיד מולדתה - שהוא משפחתה, אבל עמה שהיתה יהודית למה לא תגיד. וכתב לתרץ: כי אם היו יודעים שמרדכי יהודי אע"פ שלא היו יודעים אם הוא קרוב לה - לא היו מדברים לפניו, כי ידוע הוא שהיהודים בשמוע איזה דבר של נזק לחבירו תיכף ומיד מגלים הדבר לו, עכ"ל].

---

³³ בידי משה לרבי משה אלמושינו זצ"ל כתב נמי דשרי המלכות היו מקנאים בה ומשום כך היה ירא שמא יתייעצו להמיתה או להרע לה, ועל כן היה מתהלך תמיד לפני חצר בית הנשים לדעת את שלומה. וסיים: והביאני לזה למה שראית כי בכל מקום שנאמר שמרדכי מתהלך לפני חצר בית הנשים סיפר הכתוב סמוך לו שאין אסתר מגדת מולדתה ועמה. והטעם בזה הוא מה שזכרנו, כי למה שלא היתה מגדת מולדתה ועמה - על כן היה מקום שידע מרדכי את שלומה.

ביאור י

שלא יהרגו אותה ואת עמה מחמת שהלכה בעל כרחא

כתב זקני הגר"א בביאורו למגילת אסתר: לא הגידה אסתר וגו' - היינו לפי שהיתה מטמנת עצמה מן המלך, וגם אחר שנתגלתה לא היתה הולכת עד שלקחו אותה בעל כרחא, והיה מרדכי מתיירא שיהרגו אותה ואת משפחתה ואת עמה כי יאמרו שאין רצונם להתחתן אפילו במלך. ועכשיו מראה לנו הכתוב גודל צדקתה, שמרדכי לא ציוה עליה אלא מחמת יראה שלא יהרגו אותה, והיא ראתה שנוהגין בה כבוד גדול ואין מזכירין מה שהיה, אע"פ כן 'לא הגידה אסתר'. והיינו כי 'מרדכי ציוה עליה אשר לא תגיד', והיתה שומרת ציווי מרדכי אע"פ שהיתה יודעת שאין הטעם נוהג³⁴.

[הגר"ש ברעוודה זצ"ל כתב (בספרו קימו וקבלו עמוד ע"ו) על דברי הגר"א הללו: וזו אמונת חכמים במדריגה גדולה מאד, ובזה תיקנה באופן נפלא את חטאם של יהודי שושן שלא שמעו לקול מרדכי והלכו לסעודת אחשורוש (כדאיתא במדרש אסתר"ר ז' י"ג)].

וטעם זה כבר כתב הגאון הקדמון רבי אליעזר אשכנזי זצ"ל בעל מעשי ה' בספרו יוסף לקח על מגילת אסתר³⁵ (ב' י"א), עיי"ש מה שביאר עוד ע"פ מהלך זה³⁶.

---

³⁴ יש להסמיך לדברי הגר"א הללו את שיטתו הידועה בכמה מקומות דכל מה שתקנו או אסרו חז"ל מפני איזה טעם, אפילו אם בטל הטעם אין לעבור על התקנה. ראה מעשה רב סי' צ"ה לענין משקים שנתגלו, (ועיי"ע שם סי' קכ"ד לענין אכילת שום בליל שבת). וז"ל הפאת השלחן (הל' ארץ ישראל סי' ב', בית ישראל סי' ס"ק ל"ב): ורבינו הגאון ז"ל היה נזהר מאד בכל דיני גליי מטעמו ונימוקו שצריך לזהר בכל דברי רז"ל אף שבטל הטעם שגילו, כי לא גילו רק טעם אחד והעלימו הרבה טעמים נעלמים. (וראה דרכי חכמה על החיי אדם ריש כלל ס"ח).

³⁵ וכוננוע שביאור הגר"א על מגילת אסתר מיוסד על הפירוש יוסף לקח, והוא מעין קיצור ובירור פירושו. [ראה דברי הגר"ש ברעוודה זצ"ל שנדפסו בספר מגילת אסתר עם פירוש הגר"א השלם (ירושלים תשמ"ט), וכן כתב שם גם המהדיר במבוא. ובספר אוצרות הגר"א (להגר"מ צוריאלי, ב"ב תשי"ס עמ' כ"ט) כתב על כך: קשה לי מדוע הגר"א יעתיק לעצמו פירוש של משהו אחר ולא מחז"ל, ולכן בענין ספר הגר"א על אסתר דעתי שתלמיד ליקט בספרו רק מקצת מהגר"א והרבה מספר יוסף לקח. אך ראה במגילת אסתר עם פירוש הגר"א השלם (מהדורת שנת תשנ"ב) שכתב המהדיר רח"ד נובל במבואו דלאחר העיון נראה שכמעט אין מקום שבו מפרש רבינו בדיוק כהיוסף לקח, ובמה ששינה מפירושו בדרך כלל טמן פירוש מחודש בפני עצמו].

³⁶ ובסוף דבריו כתב: והטעם מבואר על מה העלימו כל זה מלפרסמו באגרת הזאת, כי גדול מוראה של מלכות - כמו שנראה שכולה נכתבה בספרי דברי הימים לפרס ומדי, עכ"ל. וזה המשך לדבריו שכתב לעיל מינה (ב' ח') כי בהיות שהמגילה הזאת נכתבה בדברי הימים לפרס ומדי, אם היה ח"ו נכתב בה שאסתר לאונסה ושלא ברצונה נתחתנה במלך - אין לך מרד ומעל גדול מזה, על כן לא נכתב תוך המגילה בפרסום שהסתירה עצמה וברחה מלהתחתן במלך. אלא שמכל מקום רמזו הדבר במגילה שנכתבה לדורות - למען ידעו כי באונס גמור היה, ולזה נאמר 'ותלקח אסתר' הוא המורה על האונס המוחלט. (והנה מה שכתב היוסף לקח דע"פ ביאורו מובן מדוע לא נכתב במגילה הטעם שציוה עליה מרדכי להסתיר עמה ומולדתה - מפני מוראה של מלכות, כמו כן י"ל לפי הרבה מן הביאורים האחרים שכתבו המפרשים, דאי אפשר היה שיוודע הדבר לאחשורוש).

וראה עוד שם עה"פ (י' ב') וכל מעשה תקפו וגו' הלא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי פרס ומדי, שבה רצה להודיע שכל פרטי המגילה נכתבו בדברי הימים למדי ופרס, כדי לתת טעם להרבה ענינים שנכתבו ברמז מפני יראת המלכות, (וכן כתב עוד שם ה' ד'). וכדברים הללו כתב נמי בעל התיבות בפירושו מגילת סתרים ב' י"ז, וכן בסוף הקדמתו, עיי"ש. ומה שכתבו שמטעם זה לא נכתב השם הקדוש במגילה, כבר איתא כן במרדכי שבת סי' שצ"ו, והובא בט"ז (או"ח סי' של"ד סק"א), ועיי"ע אבן עזרא בריש פירושו למגילה, (וראה ספר קימו וקבלו עמ' קע"ג).

[בענין זה יש להרחיב, דהמעין בדברי הגמרא והמדרשים יראה שבמגילת אסתר מצינו באופן מיוחד ענינים ופרטים רבים שהוסתרו ברמז או נעלמו לגמרי מהמגילה עצמה וחז"ל הם שגילום לנו. והרבה מן הדברים ניתנים להסבר ע"פ היסוד הזה שכתבו היוסף לקח והמגלת סתרים - דמאחר שהמגילה הועתקה לספר מלכי פרס ומדי ונתפרסמה בזמנם לעיני כל הגוים - אי אפשר היה לכתוב הכל בגלוי, מפני כבוד ומורא המלכות

ביאור יא שתשמע דברי אחשורוש על ישראל

כתב בעל הרוקח בספר שערי בינה על מגילת אסתר³⁷: מרדכי חשב - היא תגיד לנו אם ידבר אחשורוש רעה על ישראל, כמו בתחילת מלכותו כתבו שטנה, ואם ידע שהיא יהודית לא ידבר בפניה, והיא תירא לדבר טובות על ישראל, על כן ציוה אשר לא תגיד - ותשמעי דבריו ותגידי לנו³⁸.

ומבואר בדבריו דשתי תועלות היו בהסתרת יהדותה: האחת - שתשמע אם מדברים רעה או גוזרים גזירה על ישראל ותוכל להגיד למרדכי, ואילו ידעו שהיא יהודיה יסתירו הדבר מפניה. [וזה על דרך מה דאיתא בתענית (כ"ב): אמר ליה מאי טעמא לית לך חוטי ורמית מסאני אוכמי, אמר ליה עיילנא ונפיקנא ביני נכרים כי היכי דלא לידעו דיהודאה אנא, כי הוו גזרי גזירתא מודענא להו לרבנן ובעו רחמי ומבטלי לגזירתייהו].

והשנית - שלא תחשוש לדבר טובות על ישראל ולהמליץ בעדם. ונתבאר טעם זה בפ"י אבן יחיא על המגילה, וז"ל: למען תוכל תמיד אסתר לעזור לעמה במסתרים ובמגולה, מה שלא היתה יכולה לעזור ככה בהכירם אותה היותה ישראלית, כי יאמרו על עמה היא דורשת ועדותה עליהם הוא פסול, עכ"ל.

וקרוב לזה איתא בפירוש מגילת אסתר המיוחס להרמב"ם (ירושלים תשי"ב, עמוד כ"ז), עיי"ש.

[בספר עין הבדולח (להג"ר ישראל יונה הלוי לנדא זצ"ל, מגילה י"ג). כתב מדעתו: י"ל כדי שלא יסתיר המלך ויעציו מה שיגזור על ישראל, ושתהא מקובלת מליצתה עליהם. וביאור חדש מהריז"ש כתב נמי: שאז תוכל יותר לעתות בצרה לעמוד למשגב לעמה כשלא ירגישו].

וכדי שלא יודע לאחשורוש. ולדוגמא יצויין מה שהגדילו חז"ל בגמרא ובמדרשים רשעותו של אחשורוש ושנאתו ליהודים עוד יותר מהמן, ואין זכר לכך במגילה עצמה. וכן מה שלא נכתב להדיא במגילה שושתי נהרגה, דאין זה כבוד המלכות לכתוב מעשה שטות כזו שעשה אחשורוש. וכן מה שדרשו (מגילה י"ג). על 'לקחה מרדכי לו לבת' - 'לבית', מסתבר שהיה צריך להסתיר מאחשורוש שאסתר היתה נשואה למרדכי. גם מה שהבאנו לעיל סוף ביאור א' דבגתן ותנש רצו להרוג גם את אסתר, מובן דאי אפשר היה להיכתב, דאם היה נודע הדבר לאחשורוש היה מרדכי מאבד בזה כל יקר גדולתו על הצלת אחשורוש. תן לחכם ויחכם עוד.

והנה בסיום המגילה כתיב 'וישלח ספרים אל כל היהודים וגו' דברי שלום ואמת'. יתכן לבאר ע"פ האמור דלכך קראו למגילה 'דברי שלום ואמת' - לרמוז ענין זה גופא שלא היה ניתן לכתוב כל הפרטים לאשורם מפני דרכי שלום, אלא שלמרות זאת לא מצינו במגילה שסילפו - מטעם שלום המלכות - שום פרט, אלא רק העלימו ורמזו חלקים מהסיפור. וזהו שמלמדנו הכתוב בסיום המגילה - שהיא נכתבה באופן של 'שלום ואמת', דמצד אחד הקפידו על דרכי שלום - שלא לפגוע במלכות, אבל מצד שני מה שכתבו הכל אמת בלי לסלק המציאות].

³⁷ נדפס לראשונה בניו יורק תש"מ, והובאו הדברים בתוספות השלם (אסתר ב' י' אות א'), ובפ"י נחל אשכול להחיד"א על מגילת אסתר.

³⁸ וכתב עוד שם: ואע"פ שאוכלת מאכל יהודי (עי' מגילה י"ג). אמר רב שהאכילה מאכל יהודי, לא היו מרגישים בדבר, כי אמרה - שמעתי שיש אומה שפלה ומשועבדים למלך והם יתקנו לי ולנערותי מאכלנו, כי יראים מן המלכות ולא ישימו כישוף במאכל, כי המלך אינו מתחתן בהם, אבל שאר אומות המלך לוקח מבנותיהם, ויתקנאו בי ויאכילוני כישוף כדי שיקח מבנותיהם, עכ"ל. וראה בן יהוידע (במגילה שם) שתירץ באופנים אחרים איך אכלה מאכל יהודי אף שלא ידעו שהיא יהודיה.

ביאור יב

מחשש שייהרג אחשורוש ויאשימו את ישראל

יתכן לומר בזה טעם חדש, דהנה בילקוט (אסתר רמז תתרנ"ג) הקשו למה אמר מרדכי לומר למלך שבגתן ותרש מבקשים להרגו, והלוא כתיב בתורה 'לא תכרות להם ברית', אלא כדי 'שלא יאמרו כל ימים שהוא נשוי בנות עובדי אלילים היה שמור ועכשיו שנשא בת ישראל מת'.³⁹

ואולי מטעם זה גופא ציוה עליה מרדכי שלא תגיד עמה ומולדתה, כי חשש שמא יעמוד מי משונאי המלך להרגו (כמו שאכן זממו בגתן ותרש לעשות), ומתוך כך יבואו להאשים את היהודים בטענה זו ש'כל ימים שהוא נשוי בנות עובדי אלילים היה שמור ועכשיו שנשא בת ישראל מת'. (הצגתי טעם זה קמיה דמרן הגר"ח קניבסקי שליט"א וזכיתי שהסכים לו וקלסיה).

ביאור יג

שיהיה להנאת עצמו ולא להעבירה על דת

כתב מהר"ש אלקבץ זצ"ל במנות הלוי (ב' ח'): ומשבח אני דברי ה"ר יצחק עראמה ז"ל [בעל העקידה] שכתב זצ"ל והנה להסתר זה רבו הסיבות כפי המפרשים וכו', אני אומר כי הוא היה מוכרח על זה מדברי תורה, כי אם יכריחנה המלך למשכב או לעבור על דת יהודית, הנה כשלא ידע שהיא יהודית בידוע שאינו מכין כי אם להנאתו, והדין בכל כיוצא בזה יעבור ואל יהרג. אמנם אם ידע שהיא יהודית כבר אפשר שיכריחנה כדי לעבור על דברי תורה בפרהסיא, והדין בזה הוא (עי' סנהדרין ע"ד). שיהרג ולא יעבור ואפילו אערקתא דמסאנא, עכ"ל בעל העקידה.⁴⁰

[והוסיף על כך במנות הלוי: ומצאתי בדברים הללו הגהה מה"ר דוד בן ה"ר יהודה גאליקו ז"ל וכה אמר, ואפילו שבסוף גילתה עמה ומולדתה⁴¹, אז לא היה פחד שיכין להעבירה כי כבר דש ורגיל באהבתה ולהנאת עצמו, ופשיטא שלא יעבירה אז ולא יכין לזה. וכתב עוד, שדוקא מקודם לא הותר לאסתר - כי לא היה להציל עמה, אבל אחרי כן הותר לה משום

---

³⁹ דברי הילקוט הללו טעונים ביאור, שהלא באותה שעה לא ידעו שאסתר בת ישראל היא. ומרן הגר"ח קניבסקי שליט"א כתב לי: **יוודע בסוף ויאמרו**. ונראה להוסיף דבמדרש (אסתר"ר ז' ד') מבואר שהמן היה מסופק שמא אסתר יהודית היא. ובפ"י ידי משה לרבי משה אלמושנינו על המגילה (ב' י"ט) כתב: כי זה הספק היה אצל כולם, כי מצד אחד למה שראו שנלקחה מבית מרדכי היהודי היו חושבים דמסתמא היא יהודית וכו'.

ובליקוטי יהודה כתב בשם האמרי אמת מגור זצ"ל הטעם שגילו למלך שבגתן ותרש רוצים להמיתו: שיראו מרדכי ואסתר שכשיוודע אחר כך שאסתר היא יהודיה, יאמרו שאסתר המיתה אותו, עכ"ל. ולפמשנ"ת הן הן דברי הילקוט.

⁴⁰ וסיים שם: והוא כיון לעמוד על דין תורה ולבסוף הועיל לו, כענין שנאמר (משלי כ"ט י"ח) ושומר תורה אשרהו, ואומר (קהלת ח' ה') שומר מצוה לא ידע דבר רע.

⁴¹ וכן הקשה בספר מאמר מרדכי (קושטאנדינא שנת שמ"ה, עה"פ לא הגידה אסתר) על ביאור זה: וקשה כי הנה מצינו שאח"כ גילתה לו שהיא יהודית ובודאי שלא בא עליה להעבירה, שלא מצינו שנהרגה, ואם היה מעבירה היה ראוי שתיהרג. וכמו שלא חששה לבסוף כן היה ראוי שלא תחוש בהתחלה. וכתב לתרץ: כי מה שאירע לבסוף היה מעשה נס ואין סומכין על הנס, אם לא על צד ההכרח להצלת ישראל כמו שעשתה היא, כי הוכרחה לגלות את עמה בעבור הצלת ישראל, עכ"ל.

שהיה להציל את ישראל, וכמו שהותר ליעל להיבעל לסיסרא - אפילו ברצונה - להציל את ישראל⁴²].

ועל דרך זה כתב נמי בפי' ידי משה לרבי משה אלמושנינו זצ"ל: והנה כוונת מרדכי במה שציוה עליה אשר לא תגיד, אפשר שהיתה שלא יכוין אחשוורוש בבואו עליה להעבירה על דת כי בזה האופן ראוי שתיהרג ואל תעבור. אך במה שלא ידע שהיא ישראלית אי אפשר שיכוין רק להנאתו, ובזה האופן בהיותה אנוסה עשתה כדת וכהלכה שתעבור ואל תיהרג.

וכן כתב מדעתו הגאון בעל שואל ומשיב זצ"ל בספרו דברי שאול (מהדו"ק עה"פ לא הגידה וגו'): לדעתי הטעם כי לא הגידה את עמה ואת מולדתה, כי בסנהדרין (ע"ד:) אמרו על אסתר שלא מסרה עצמה משום שקרקע עולם היתה או שהנאת עצמו שאני. ועיין בר"ן פסחים (כ"ה: ד"ה אף נערה) שהאריך דעיקר הוא משום שהנאת עצמו שאני, והיינו שהמלך לא כיון בשביל העברת דת, עי"ש. ולפי"ז אסתר חששה אולי ירצה להעבירה על דת ואם כן תתחייב ליהרג, ועל כן לא הגידה עמה ומולדתה וממילא לא שייך העברת דת, דהא לא ידע שהיא מוזהרת דשמא אינה יהודית, עכ"ד⁴³.

ביאור יד

על ידי שאינה מגדת נחשבת אנוסה

כתב המרדכי בכתובות אות רפ"ו: מצאתי בספר הפרדס בתשובת רש"י ז"ל, הנבעלת ברצון מן העובד כוכבים נאסרה לבעלה, וסימנך אסתר בת אביחיל שנבעלה לאחשוורוש לא גליא ליה מאיזה משפחה היתה - אלמא באונס היתה, והדר אמרה למרדכי 'כאשר אבדתי אבדתי - כאשר אבדתי מבית אבא כך אני אבודה ממך' (עי' מגילה ט"ו.), כי עתה שגליתי לו משפחתי נבעלתי ברצון, עכ"ל.

ומבואר בדבריו דמחמת שלא גילתה מאיזו משפחה היא על כן נחשב שנבעלה באונס. ומתוך הדברים הללו יש לנו ללמוד טעם לכך שמרדכי ציוה עליה שלא תגיד עמה ומולדתה, דהוא מטעם זה גופא - כדי שיהיה לה דין אנוסה.

אלא שעצם הדברים צ"ב טובא, דלכאורה מה השייכות בין זה לזה.

וכתב זקני החתם סופר בחידושו לכתובות (ג': ד"ה עיין): עיין הגהות מרדכי כתובות סי' רפ"ו בשם ספר הפרדס. ונ"ל פירושו דלא הגידה משפחתה - אולי לא יהיה כבודו לישא

---

⁴² וזה כדברי המהרי"ק בשורש קס"ז, דכיון שהיה שם ענין של הצלת כל ישראל הותר לה לעבור על איסור גילוי עריות בשביל זה, (ועי"ע נודע ביהודה יו"ד תנינא סי' קס"א).

⁴³ בספר יד יוסף (צרפתי, אמשטרדם ת"ס, פרשת תצוה דרוש רביעי) ביאר נמי כן (עי"ש שכתב על כך: 'נחדש דרך חדש ממש במה שלא הגידה אסתר'). וכ"כ בפי' דבר ישועה מהג"ר נתנאל חיים פאפע זצ"ל (אסתר ב' י'), ובספר נתיבות יושר שם.

בספר לקט שיחות וביאורים מהג"ר יעקב אדלשטיין זצ"ל (ירושלים תשנ"ט, עמ' 145) כתב כביאור זה, אך העיר על כך: אולם לפי סברת קרקע עולם עדיין לא יועיל טעם זה, דההיתר של קרקע עולם ישנו גם אם כוונתם לגזור על הדת, וכמ"ש הר"ן והראשונים גבי מעשה דאלישע בעל כנפים (שבת מ"ט.). אולם ראה להלן בדברינו ביאור יט"ו שנתבאר בדרך זה אף לפי סברת קרקע עולם.

[אכן הערתו היא לפי מה שנקט דהנידון הוא רק על בעילתו - שיכוון בה להעבירה על דת, (וכן נקטו בידי משה ובדברי שאול שהובאו בפנים), אבל במנות הלוי בשם בעל העקידה (וביד יוסף הנ"ל) נתבאר שהחשש היה גם שיכריחה לעבור על מצוות התורה בכלל, ועל זה לא שייך ההיתר של קרקע עולם].

הדיוטית, אך עכשיו אמרה לו שהיא ממשפחת שאול המלך - בוודאי יקיימנה, עספ"ק דמגילה על פסוק ויאמר תרי זימני⁴⁴, עכ"ל.

נראה דביאור דבריו הוא ע"פ מה שכתב איהו גופיה בכתובות (נ"א:), וז"ל הגמרא: ת"ר שבויי מלכות הרי הן כשבויין (רש"י: ומותרין לבעליהן), והתניא איפכא, לא קשיא הא במלכות אחשורוש הא במלכות בן נצר. ופירש רש"י: במלכות אחשורוש - הן כשבויין לפי שמלך גדול הוא ויודעת שלא ישאנה ובעילתה באונס. בן נצר - לסטים היה ולכד עירות ומלך עליהם ונעשה ראש לסטים, ובדידיה תנן שבויי מלכות אינן כשבויין ואסורות לבעליהן, דסברה מינסב קא נסיב לה ונבעלת ברצון.

והקשה הרמב"ן שם על פירש"י: וקשיא לי עלה אי הכי אסתר תיתסר שהרי הושם כתר מלכות בראשה, ואמרינן בהגדה (מגילה י"ג:) דהיתה עומדת מחיקו של אחשורוש וטובלת ויושבת בחיקו של מרדכי, דאנוסה היא.

ובחידושי חתם סופר שם (נ"א: ד"ה במלכות) כתב בזה: כל זמן שלא ידע אחשורוש שהיא יהודית היתה סבורה - לכשיוודע לו שהיא יהודית לא תמלוך ולא תנשא עוד, והיה בעיניה כמלכות אחשורוש דעלמא דשריא למרדכי. אך באחרונה כשנכנסת להודיע לו שהיא יהודית, אם אז תשא חן בעיניו תאסר למרדכי כמלכות בן נצר וכקושיית הרמב"ן, עכ"ל⁴⁵.

ועל דרך זה היא כוונת החת"ס בביאור דברי המרדכי הנ"ל, דכל זמן שלא גילתה מוצאה היה לה דין אנוסה לפי שסברה שמא יגרשנה כי אין כבודו לישא הדיוטית. אבל אחר שתגלה לו משפחתה שהיא מזרע המלוכה בוודאי יקיימנה, ואז תו אינה נחשבת לאנוסה.

נמצא מעתה דמטעם זה גופא הוא שלא הגידה אסתר עמה ומולדתה - כדי שתעמוד בספק זה שמא יגרשנה המלך, ועל ידי כך יהיה לה דין אנוסה.

ומדאיתנן להכי יתכן שזה עצמו כוונת ביאורו של רש"י על המגילה (לעיל ביאור א') דמרדכי ציוה שלא תגיד עמה ומולדתה - 'כדי שיאמרו שהיא ממשפחה בזויה וישלחוה שאם ידעו שהיא ממשפחת שאול המלך היו מחזיקים בה'. דלא היה זה רק בגדר עצה טובה כדי שישלחוה ולא תהיה נשואה לגוי, אלא שהיה בזה כדי להתירה ע"פ דין להמשיך לשבת בחיקו של מרדכי. דכל זמן שהיתה בספק שמא יגרשנה היה דינה כאנוסה המותרת לבעלה, אך ע"י שתגלה לו שהיא מזרע המלוכה ובוודאי יקיימנה שוב לא יהיה לה דין אנוסה ותהיה נאסרת לבעלה.

ואם כנים הדברים הרי שרש"י בפירושו למגילה אזיל לשיטתיה בתשובתו שבספר הפרדס שהביא המרדכי.

*

⁴⁴ במגילה (ט"ז.) איתא עה"פ (ז' ה') ויאמר המלך אחשורוש ויאמר לאסתר המלכה, ויאמר ויאמר למה לי, א"ר אבהו בתחילה ע"י מתורגמן, כיון דאמרה לי מדבית שאול קאתינא מיד ויאמר לאסתר המלכה, עכ"ל.

⁴⁵ בתורת משה לפרשת זכור (נדפס בחי' לכתובות נ"א: ד"ה במהרי"ק) כתב החת"ס וז"ל: והנלענ"ד ביישוב קושיית רמב"ן על רש"י, כיון דקובצו בתולות אם כן ממה נפשך, אם לא תגיד הרי הצרות בצידה, ואם תגיד שהיא יהודית קרוב לוודאי שיגרשנה מפלטין שלו ולא יהיה נשוי יהודית, כי המלך הוא שונא יהודים כידוע הוא ממשל בעל התל (מגילה י"ד.). והיא בעצמה הבינה כוונת מרדכי לקבץ בתולות שנית כדי שתהיה מותרת לו ולא תהיה גריעי משאר נשים שמותרת במלכות אחשורוש. אמנם אחר שנכנסה שלא כדת וגילתה למלך שהיא יהודית אמרה עתה אבדתי ממך, שאם יתרצה בי ויניח כתר מלכות על ראשה תיאסר אסתר למרדכי, עכ"ל. [ועיי' שם שיישב בזה מה שאמרו בגמרא (י"ג.) דמרדכי יהיב עצה לאחשורוש להקבץ בתולות שנית כדי שתתקנא אסתר בדרך חברתה לגלות עמה ומולדתה, דקשה מה היה רצונו בזה. ולפי דבריו אלו מובן שפיר].

כביאורו של החת"ס כתב נמי בנו הכתב סופר מדעתו, וז"ל (מגילת אסתר ב' כ', וכ"כ עוד שם ט' י"ג): ונראה לי לבאר בשנבין על טעמו ונימוקו של מרדכי שלא תגיד אסתר עמה ומולדתה, דהנה תוסי' הקשו בכתובות נ"א ע"ב ד"ה אסורה לבעלה, האיך היתה אסתר מותרת למרדכי, ותירצו דצדקת היתה. ויש לדקדק קצת האיך סמך מרדכי על זה, אולי לא תוכל לעצור עצמה פעם אחת ח"ו. אבל נ"ל לומר עפ"י המבואר שם דשבויי מלכות הרי הן כשבויים, אבל שבויי לסטות אינם כשבויים. ומקשה הש"ס ומתרץ הא במלכות אחשורוש הא במלכות בן נצר, ופי' רש"י במלכות אחשורוש - שמלך גדול הוא ויודעת שלא ישאנה - הבעילה באונס, משא"כ בבן נצר דגזלן הוא סברה מינסב נסיב לה. וידוע דרשת חז"ל (מגילה י"ג.) ובהקבץ בתולות שנית - כי אחשורוש עשה כל תחבולות שבעולם שתאמר לה אסתר עמה ומולדתה. וכי כן כל זמן שלא אמרה אסתר כל זה היתה בספק אולי כשיראה אחשורוש שעומדת במורדה ואינה רוצית לומר - גרש יגרש אותה, ובאמת היה נס נפלא על כי לא חרה אף אחשורוש עליה ומאת ה' היתה זאת, ועכ"פ היא בספק בכל עת ועונה, וגם אם תאמר מולדתה באפשר לא יתרצה לה כי היא יהודית. ובאמת לבסוף גדולים מעשה אלקינו כי שמח בזה כאשר נודע לו עמה ומולדתה, אבל בתחלה בספק היתה. וזה היה טעמו ונימוקו של מרדכי כי תהיה בספק תמיד ויהיה לבו בטוח כי לא תתרצה למלך - כשבויים של אחשורוש שהם בספק, ולא תהיה כשבויים בן נצר שסבורים שינשאו לו. משא"כ כשתאמר עמה ומולדתה - אולי יתרצה לה ושוב יהיה לבה בטוח כי תמלוך ותהיה לו לאשה, ואז לא תהיה מותרת לו כאשר כתבנו, עכ"ל⁴⁶.

[וכן כתב הישועות יעקב (אהע"ז סי' קע"ח סק"ג, עיי"ש) וביאר בזה הטעם שלא גילתה עמה ומולדתה⁴⁷. וכ"כ המהר"ם מינץ סי' כ', ובספר יעלת חן (להגרא"ל תאומים זצ"ל, מגילת אסתר אות י"ז ד"ה ובהקבץ) וכן בספרו גור אריה יהודה (אהע"ז סי' מ' ד"ה והנלע"ד). ועד"ז ביאר בחידושי הלכות רשב"ץ (פיורדא שנת תקל"ט, כתובות נ"א: ד"ה שם בגמ' מלכות). ועיקר הדבר שהותרה לבעלה משום שלא גילתה עמה ומולדתה וממילא לא נתרצתה, כתב נמי בספר המעלות לשלמה (דרוש א' לפורים עמ' צ"ג), ובספר מאמר אסתר (להגר"ש קלוגר זצ"ל, עמ' תט"ו)].

⁴⁶ וכתב הכת"ס שלפי' מובן דעה"פ יואת מאמר מרדכי אסתר עושה כאשר היתה באמנה אתו' דרשו חז"ל (מגילה י"ג): שהיתה מראה לו דם נדה וטובלת ויושבת בחיקו של מרדכי. ואין מובן האיך שייך לפי זה רישא דקרא 'אין אסתר מגדת מולדתה' לסיפא דקרא ואת מאמר מרדכי וגו'. ולפי מה שנתבאר מובן דזהו פירוש הקרא - 'אין אסתר מגדת מולדתה ואת עמה כאשר ציוה עליה מרדכי', ועל כן 'את מאמר מרדכי אסתר עושה כאשר היתה באמנה אתו' - וכדרשת חז"ל שהיתה טובלת ויושבת בחיקו של מרדכי, דעיי' שציוה עליה מרדכי אשר לא תגיד שפיר היתה מותרת לו.

עוד כתב הכת"ס ליישב בזה מה שהקשה הרי"ף בעין יעקב (וכן הקשה המהרש"א ט"ו: ד"ה ואמרה) איך אמרה 'עד עכשיו באונס ועכשיו ברצון' ומכאן זה תאסר למרדכי, הלא דרשו חז"ל (ט"ו): שאמרה אלי אלי שמא אתה דן אונס כרצון, דגם עתה אונס הוא כי הלכה להצלת ישראל ואנוסה היא. ולפי מה שנתבאר אתי שפיר, דכשהיתה מוכרחת לילך למלך להשתדל עבור ישראל ונתוודע למלך כי היא מבית שאול קאתית, ותהיה מאז בוודאי מלכה, שוב אי אפשר למרדכי להיות עמה מחשש שמא תתרצה לו. והיינו וכאשר אבדתי אבדתי - שתיאסר עליו, כי מעכשיו לא יהיה בטוח בה דשמה פעם תתרצה לו ותתפייס לו. [וכן תירץ בעין אליהו במגילה (ט"ו). ד"ה וכאשר]. וראה עוד בכת"ס שכתב ליישב בד"ז קושיית התוסי' (ט"ו). ד"ה כשם) שהיה למרדכי לגרשה ואח"כ יחזירנה. וכ"כ החת"ס בתו"מ לפר' זכור הנ"ל בהערה הקודמת].

⁴⁷ ועפ"ז כתב לדחות ראיית המהר"ק (שורש קס"ז) באשה שזינתה להציל את בעלה ועוד רבים מישראל ממיתה דמ"מ אסורה לבעלה, מהא דאמרין במגילה (ט"ו). וכאשר אבדתי אבדתי כשם שאבדתי מבית אבא כך אובד ממך שבכל יום ויום עד עכשיו באונס ועכשיו ברצון, ש"מ דאף שעשתה להצלת נפשות וברשות בעלה מ"מ נאסרת עליו. ולפי מה שנתבאר ליכא ראייה כלל, דאף שעיי' ביאה זו לא נאסרה מ"מ אמרינן דמעתי תהיה מתרצית לו כמו שבויי מלכות בן נצר, עיי"ש. ובד"ז דחה נמי הגר"ש קלוגר זצ"ל (בספר מאמר אסתר עמ' תט"ו) ראיית המהר"ק, (וכן נראה בכוונת החת"ס בתו"מ הנ"ל בהערה).

לפי הדברים האמורים יש ליישב מה שהוקשה לי בדברי רש"י במגילה (י"ג). שכתב בהא דאמר שמואל שהאכילה קדלי דחזירי - 'ומתוך אונסה לא נענשה'. דקשה מה אונס היה בזה אם תאמר שהיא יהודיה, הרי לפי מה שביאר רש"י גופיה על המגילה - דמה שלא הגידה עמה ומולדתה היה כדי שיאמרו שהיא ממשפחה בזויה וישלחוה - לכאורה לא היה בזה שום אונס ופיקוח נפש שיתיר לה עבור זה אכילת איסור⁴⁸.

אכן לאור מה שנתבאר י"ל שלשיטת רש"י היתה אנוסה מדינא להסתיר עמה ומולדתה, כי אם היה אחשוורוש יודע שהיא יהודיה ואע"פ כן היה מתרצה לה - שוב היה לבה בטוח כי תמלוך וחשיב שנבעלת ברצון ויש בזה משום גילוי עריות. ורק ע"י שמסתירה עמה ומולדתה הרי היא בספק שישלחוה ובעילתה באונס, וממילא אינה עוברת. נמצא דהיתה אנוסה לאכול קדלי דחזירי כדי להינצל מאיסור גילוי עריות החמור.

*

באופן אחר יש לבאר כוונת דברי המרדכי הנ"ל, על פי מה שכתב החת"ס בדרשות (ח"א קל"ד. ונדפס בחידושי חת"ס למגילה ט"ו. ד"ה וכאשר) בהא דמגילה (ט"ו). 'וכאשר אבדתי אבדתי - כשם שאבדתי מבית אבא כך אובד ממך' (פירש"י: ואסורה אני לך) משום ש'עד עכשיו באונס ועכשיו ברצון', דלכאורה עדיין אנוסה היא כי עשתה כן רק משום הצלת ישראל. וביאר דבאמת היה למרדכי לחשוש ליסופה ברצון (עי' כתובות נ"א:), אלא דכל זמן שאינה אומרת עמה ומולדתה יש ראייה ברורה שאינה מתרצית לו, אבל אחרי שהגידה עמה נאסרה על מרדכי כי אין לנו ראייה שלא נתרצית בסוף, (ראה לשונו בהערה)⁴⁹.

וע"פ זה מבוארים היטב דברי המרדכי דכל זמן שלא גילתה מאיזה משפחה היתה - אלמא באונס היתה, היינו שמזה עצמו שלא גילתה לאחשוורוש מוכח שלא נתרצתה לו, אולם הדר אמרה 'כאשר אבדתי מבית אבא כך אני אבודה ממך', כי עתה שגילתה לו משפחתה שוב אין ראייה שלא נתרצתה ויש למרדכי לחשוש שיסופה ברצון'.

והחת"ס ביאר בזה הלשון שדרשו על 'וכאשר אבדתי אבדתי' - כשם שאבדתי מבית אבא כך אובד ממך. דצ"ב מהו ענין אבידתה מבית אבא, ומה שייכות יש לזה עם אבידתה מבעלה. אלא דאמרו בגמרא (י"ג:) צניעות שהיתה באסתר שעצרה כח מבלי הגיד עמה - בא לה בזכות אביה שאול דכתיב ואת דבר המלוכה לא הגיד. ואתי שפיר דהכי אמרה כאשר אבדתי מבית

---

⁴⁸ ותינח לפי טעמים אחרים שנתנו המפרשים להא דלא הגידה עמה ומולדתה שפיר י"ל דהיה בזה משום פיקוח נפש וממילא היתה אנוסה להסתיר יהדותה (ראה לעיל ביאור ג' וביאור ח'), אבל לפי ביאורו של רש"י עצמו דהוא בשביל שישלחוה, צ"ב מאי טעמא חשיבא אנוסה משום כך.

⁴⁹ וזה לשון החת"ס שם: מורי בהפלאה ספ"ב דכתובות (כ"ו: תוס' ד"ה וע"י) הקשה מאי טעמא לאסור אסתר על מרדכי כיון שהיה לה רשות להיבעל לגוי משום הצלת ישראל, א"כ היינו אנוסה. ונ"ל אה"נ, אלא משום דאמר אבוא דשמואל אשת ישראל שנאנסה אסורה שמא סופה ברצון, ואין לא קי"ל הכי דיצא אלבשה (כתובות נ"א:). ונראה דהיינו דוקא אי הגוי כופה בתחלת ביאה ואלבשה יצא בסופה, אבל כשאינו כופה רק היא בעצמה מתאמצת לכך משום הצלת ישראל, נהי דתחילתה באונס, מכל מקום כיון שיודעת בעצמה שסופה יהיה ברצון משום שהיא מתלבשת ביצר, אין לה רשות לעשות כן בדבר שיהיה סופה לרצון. ואפילו אם היא יודעת בעצמה שלא תבוא לידי רצון לעולם, דטובתן של רשעים רעה היא אצל צדיקים כמו שאמרו חז"ל אצל יעל (יבמות ק"ג.) וכמש"כ תוס' (יומא פ"ב:) גבי אסתר, מכל מקום היינו היא בעצמה תוכל לסמוך ולהמסר לגוי כי נפשה יודעת שלא יהיה לה שום רצון, מ"מ בעלה לאו כל כמיניה להאמין לה על זה, ונאסרה עליו. אלא שהתוס' (כתובות נ"א: ד"ה אסורה) כתבו איך הותרה אסתר למרדכי, ותי' שהיה יודע שהיא צדקת גמורה. ונ"ל דהיינו כל זמן שלא הגידה עמה היה לנו ראייה ברורה שלא נתרצית, שאילו כן היתה מתפתית באותה שעה להגיד לו עמה. אבל השתא אחרי שהגידה עמה ואין לנו ראייה שלא נתרצית לבסוף - נאסרה על מרדכי, ומיושב קושיית הפלאה, עכ"ל.

אבא - שלא הגיד דבר המלוכה - כאשר אהיה אובד מזה שהרי אגיד עתה עמי, אז אובד ממך - שלא תוכל להאמין לי עוד שאין סופי ברצון].

טו

אסתר קרקע עולם היתה

עוד כתב החתם סופר (בחידושי לכתובות ג'): בביאור דברי המרדכי הנ"ל: אי נמי י"ל, כל זמן שלא הגידה שהיא ישראלית היתה כקרקע עולם בלי שום מעשה ותנועה בשעת תשמיש - והמלך לא נתן לבו על זה, אך עתה שתאמר לו שהיא ישראלית ירגיש המלך שעשתה עצמה כקרקע עולם ותסתכן, עכ"ל.

וכוונתו כלפי מה שאמרו בסנהדרין (ע"ד: ובתוס' ד"ה והא) דהטעם שאסתר לא היתה מחוייבת למסור נפשה למות - ולא להיבעל לאחשוורוש - הוא משום שאשה קרקע עולם היא, ופירש רש"י: אינה עושה מעשה, הוא עושה בה מעשה. וכן פירש"י ביומא (פ"ב. ד"ה אף): אבל היא אינה מצווה למסור את נפשה דהא אינה עושה כלום - דקרקע עולם בעלמא היא, וראיה לדבר אסתר⁵⁰.

וזה ביאור דברי המרדכי שכל זמן שלא ידע המלך מוצאה היה לה היתר מצד האונס, כי היתה יכולה להישאר בלא מעשה ותנועה והיה לה דין קרקע עולם. ולכן אמרה (מגילה ט"ו). 'עד עכשיו באונס ועכשיו ברצון', כי מעתה שידע שהיא מישראל - שוב לא תוכל להיות במצב של קרקע עולם, כי המלך ירגיש שאינה מרצה להיבעל לו ותבוא לידי סכנה⁵¹.

מתוך דברי החת"ס הללו יש לנו ללמוד טעם חדש מדוע ציוה עליה מרדכי שלא תגיד עמה ומולדתה, דהוא מהאי טעמא גופא שתוכל להיות 'קרקע עולם' מבלי להסתכן.

*

---

⁵⁰ וכן פירשו התוס' בסנהדרין (שם ד"ה והא), ביומא (שם ד"ה מה), וביבמות (נ"ג: ד"ה אין). אבל ילי'ע מדברי התוס' ביבמות (ק"ג. ד"ה והא) גבי יעל דקרקע עולם היא, אף ששם עשתה מעשה (כמש"כ התוס' שם שהיא שידלתו להכריעו להביאו עליה). ואולי צ"ל שעכ"פ בגוף האיסור היתה בלי שום מעשה ותנועה.

⁵¹ אך צ"ע דמה בכך שתסתכן, הרי כל ההיתר שלה להיבעל לו הוא משום שהיא קרקע עולם, ואם אינה קרקע עולם הרי באמת מחוייבת למסור נפשה, ואם כן למה תיאסר על בעלה מעתה, הרי עליה להמשיך להיות כקרקע עולם ולהסתכן, ובדברי החת"ס מבואר שאחר שידע שהיא ישראלית תו לא תנהג באופן של קרקע עולם ולכן תיאסר עליו. ובאמת שלדבריו עדיין יש להקשות קושיית הגמרא - איך לא מסרה אסתר נפשה אחר שידע שהיא ישראלית, הא כיון שאינה עוד קרקע עולם צריכה למסור נפש. ויש ליישב עפ"ד המהרי"ק (בשורש קס"ז, ועיי' נודע ביהודה יו"ד תנינא סי' קס"א) דכיון שהיה שם ענין של הצלת כל ישראל הותר לה לעבור על איסור גילוי עריות בשביל זה. ונמצא דעד עתה שלא היה בשהייתה אצלו ענין של הצלת ישראל באמת הותר לה אך מחמת שהיא קרקע עולם, אולם עכשיו שהיה בזה הצלת ישראל הותר לה אף דתו אין זה באופן של קרקע עולם. (וכ"כ במנות הלוי ב' ח' ד"ה ומשבח, שדוקא מקודם לא הותר לאסתר - כי לא היה להציל עמה, אבל אח"כ הותר לה משום שהיה להציל את ישראל, וכמו שהותר ליעל להיבעל לסיסרא אפי' ברצונה בשביל הצלת ישראל). אלא שמכל מקום נאסרת בזה על בעלה כמו שכתב המהרי"ק שם, (וכן פסק הב"ש באהע"ז סי' קע"ח סק"ד).

[והנה ע"פ דברי החת"ס יש ליישב קושיית המהרש"א (ט"ו: ד"ה ואמרה) איך אמרה 'עד עכשיו באונס ועכשיו ברצון' ומכאן זה נאסרה על מרדכי, הלא דרשו חז"ל (ט"ו:). שאמרה אלי אלי שמא אתה דן אונס כרצון, דגם עתה אונס הוא. ולפמשנ"ת הרי שאף שהיתה אנוסה כי הלכה להצלת ישראל, מ"מ כיון שמעתה שוב לא תוכל להיות קרקע עולם, ממילא אין כאן היתר מצד האונס ונידון כמו מרצון שנאסרת על בעלה].

השאלות (שאלתא מ"ב) ביאר באופן אחר תירוץ הגמרא דאשה קרקע עולם היא - 'דנשים לכך נוצרו כשם שהארץ נוצר לזריעה ולעבוד בה', עיי"ש. וכתב הנצי"ב על דבריו (העמק שאלה אות י"ד): ולא כפירוש רש"י שאינה עושה מעשה, וכן פירש הערוך (ערך קרקע) דלא זזה ממקומה אלא כאבן שאין לה הופכין. אבל רבינו לא ניחא ליה לומר כן דאסתר היתה ככפותה לפני ארי, דודאי היה אחשוורוש מקפיד על זה. אלא הכי פירושו דאשה נוצרה לזה, עכ"ל.

הרי שלדברי הנצי"ב לא היה ניחא ליה להשאלות בפירושו של רש"י ל'קרקע עולם' - משום שלא יתכן שהיתה אסתר בלי שום מעשה ותנועה כאבן שאין לה הופכין, כי בוודאי היה אחשוורוש נותן לבו על זה ומקפיד על כך. אולם החת"ס נקט (בביאור דברי המרדכי) דכל זמן שלא ידע המלך שהיא ישראלית לא נתן לבו על זה שעושה כן בכוונה מכוונת, ורק אם היתה מגלה לו שהיא מישראל היה המלך מבין שיש לה טעם בדבר.

ביאור אחר לסברת קרקע עולם כתבו הרמב"ן במלחמות (סנהדרין י"ז: מדפי הרי"ף, ופסחים ו'. מדפי הרי"ף) והנמוקי יוסף (בסנהדרין שם): לפי שיכולין לכוף אותה על כך בעל כרחיה, ובכי הא אין לה למסור עצמה למיתה, שהרי אפשר שאפילו תמסור עצמה יכופו אותה לדבר עבירה, ובכי האי גוונא שרי, עכ"ל. ולפי דבריהם עולה דאין הדבר תלוי אם יש מעשה או אין מעשה אלא אם אפשר להעבירו בעל כרחיה או לא. ובחמרא וחיי (שם ד"ה והרז"ה) כתב דלפ"ז אף שהיא עושה קצת מעשה לא אירייה ולא חשבינן ליה כלל, דוודאי במעשה דהוה כשנלקחה אסתר לא הוליכוה לבית המלך במוט בשנים אלא היא הלכה ברגליה עם המוליכים אותה⁵², וזה ודאי לא נחשב מעשה. דכל שהוא ע"י כפיה ואונס ובידם לעשות בעל כרחיה - אפילו עשתה היא מחמת האונס לא מקרי מעשה.

ולפ"ז נמי אין צ"ל שאסתר היתה ככפותה לפני ארי בלי שום מעשה ותנועה, ולא קשה קושיית הנצי"ב הנ"ל.

נמצא דביאורו של החת"ס בדברי המרדכי עולה יפה אך לפי שיטת רש"י ודעימיה ש'קרקע עולם' פירושו שאינה עושה מעשה, אבל לפי שיטת השאלות וכן לפי שיטת הרמב"ן והנמוקי, אין מקום לביאור זה. ובאמת דברי המרדכי הם בשם תשובת רש"י (ראה לשונו לעיל ריש אות י"ג), ואתי שפיר לפי ביאור החת"ס דרש"י לשיטתו.

*

בספר שירת דוד (אסתר ב' י'), על דברי רש"י במגילה שם) כתב: על פי דרכו של רש"י שאמר לה כן משום שקיוה שעל ידי זה ישלחוה - נראה להוסיף דלא אמר לה כן רק בתורת עצה טובה אלא אסר עליה באיסור גמור על פי דין. דמאחר שהידיעה שהיא ממשפחת שאול המלך יכולה להיות סיבה שבדוקא ירצה אותה בשביל יחוסה, היה אסור לה על פי דין להגיד לו יחוסה, דכל ההיתר לאשה שאינה צריכה למסור עצמה למיתה בשביל עבירה דגלוי עריות הוא רק מפני שהיא קרקע עולם, אבל אסורה לעשות בידים שום דבר שיגרום שיבוא עליה. ובזה אתי שפיר מדוע ציוה אותה בכך אף שהיה פיקוח נפשות שלא להגיד למלך, דמכיון שזה היה יכול לגרום שירצה לישא אותה היתה חייבת למסור נפשה על כך, עכ"ל.

על דרך זה יתכן לפרש באופן נוסף דברי המרדכי בשם רש"י, דכל זמן שלא גילתה משפחתה 'אלמא באונס היתה', ואילו 'עתה שגליתי לו משפחתי נבעלתי ברצון', דע"י שגילתה משפחתה וגרמה שאחשוורוש ירצה אותה שוב אין היא נחשבת קרקע עולם ואין דינה כאנוסה

⁵² ראה מאירי (שם ד"ה ויש גורסים) שכתב דאסתר על כרחיה מוליכין אותה, 'והוא אצלי שאמר קרקע עולם היתה - שלא היתה היא עושה כלום, ואף שכל הליכה אין בידה שמוליכין היו אותה על כרחיה'.

וממילא נאסרת לבעלה. (ומה שלא היתה צריכה למסור נפשה הוא משום דעתה היה בזה משום הצלת כל ישראל, ראה בהערה לעיל בשם המהרי"ק).

[ושמא זו גם כוונת החת"ס בביאורו הראשון לדברי המרדכי (ראה לעיל ביאור י"ד), ודוק]⁵³.

---

⁵³ נמצא בדברי המרדכי בשם תשובת רש"י - דע"י שגילתה אסתר עמה ומולדתה נאסרה על מרדכי - נתבארו בארבעה אופנים: א. דכל זמן שלא גילתה מוצאה היה לה דין אנוסה לפי שסברה שמא יגרשנה, אבל אחר שידע שהיא מזרע המלוכה - דבוודאי יקיימנה - דינה כבמלכות בן נצר דאינה נחשבת אנוסה. ב. דמזה עצמו שלא גילתה לאחשורוש משפחתה מוכח שלא נתרצתה לו, אולם אחר שגילתה לו שוב אין ראייה שלא נתרצתה ויש למרדכי לחשוש שיסופה ברצון. ג. בעת שלא ידע אחשורוש מוצאה היתה יכולה להישאר בלא מעשה ותנועה מבלי שיבחין וממילא היה לה דין קרקע עולם, אבל אחר שידע שהיא מישראל - שוב לא תוכל להיות במצב של קרקע עולם, ואין לה היתר מצד האונס. ד. אחר שגילתה לו משפחתה שוב אינה קרקע עולם משום שעשתה היא בידים דבר שיגרום שיבוא עליה.